

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
ÜLDAJALOO OSAKOND

Henrik Hannes Herkel

**Esindamata Rahvaste Organisatsioon (ERO) ja Sahara-taguse
Aafrika vähemusrahvaste küsimus aastatel 1990–1999**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mait Kõiv

Kaasjuhendaja: Karin Veski

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Enesemääramisõiguse definitsioon, teooria ja ajalooline kontekst	6
1.1 Enesemääramisõiguse ajaloo lühiülevaade	6
1.2 Rahvusvaheline olukord maailmas 1990. aastatel.....	10
2. ERO loomine ja varajane tegevus	12
2.1 ERO struktuur ja põhikiri.....	14
2.2 ERO Tartu Koordineerimiskeskus	16
2.3 Linnart Mäll.....	18
2.4 ERO tegevus 1990–1999.....	20
3. ERO ja Sahara-taguse Aafrika vähemusrahvad	22
3.1 Tvaad.....	22
3.1.1 ERO tvaade missioon Rwandas (1994. aasta oktoober-detsember).....	25
3.2 Cabinda	27
3.3 Ogonid.....	29
3.3.1 ERO ogonide missioon Nigeerias (1995. aasta veebruar).....	31
3.4 Sansibar	33
3.4.1 ERO missioon Sansibaris (1995. aasta oktoober)	34
Kokkuvõte	37
Summary	39
Lisa.....	43
Lühendid ja korduvad mõisted:.....	44
Kasutatud allikad ja kirjandus	45

Sissejuhatus

Valisin Esindamata Rahvaste Organisatsiooni (ERO, inglise keeles UNPO – *Unrepresented Peoples and Nations Organization*) ja Sahara-taguse Aafrika vähemusrahvaste küsimuse aastatel 1990–1999 uurimusteemaks, sest see on esimene rahvusvaheline organisatsioon, mis ühendab rahvaid, kellel puudub võimalus rahvusvaheliseks esindatuseks ning Eesti osalus on ERO jaoks olnud märkimisväärse tähtsusega. Töös antakse muuhulgas ülevaade ERO loomisest. ERO ametlikul koduleheküljel on paraku vähe informatsiooni organisatsiooni 1990ndate tegevusest ning Eesti osast selles tegevuses. Loodetavasti täiendab uurimus, mis baseerub TÜ raamatukogus asuval Linnart Mälli fondil, ka varasemaid teadmisi ERO tegevuse kohta Eestis alates organisatsiooni loomisest.

Uurimuse keskseks teemaks on ERO-sse kuulunud Sahara-taguse Aafrika rahvaste küsimus 1990ndatel aastatel. Käsitlen lähemalt kõiki Sahara-taguse Aafrika rahvaid, kes ERO-ga 1990ndate jooksul liitusid: tvaad, ogonid ning Cabinda ja Sansibari rahvad. ERO-ga liitumiseks oli vaja täita teatud nõuded, näiteks demokraatliku esindatuse osas, millele vähesed Sahara-taguse Aafrika rahvad vastasid. ERO aastaraamatutes leiduvad missioonide raportid ja liikmesrahvaid tutvustavad artiklid on selle teema jaoks suure tähtsusega, kuid kasutatud on ka muid teemakohalisi artikleid ja eelmainitud L. Mälli fondi arhiiviallikaid.

Järgnev töö on jaotatud kolmeks osaks. Alustuseks on vaatluse all enesemääramisõiguse ajalooline lühiülevaade, teooriad, definitsioonid ning sellega seonduvad probleemid ja roll rahvusvahelistes lepetes. Samuti tutvustab sama peatükk põgusalt üldist maailma ajaloolist ja poliitilist olukorda 1990ndatel. Teises peatükis keskendun ERO loomisele, varajasele tegevusele, organisatsiooni struktuurile ning ERO ja Eesti vahelistele sidemetele. Viimases osas, mis on ühtlasi uurimuse keskne teema, käistleb töö kõiki Sahara-taguse Aafrika ERO liikmesrahvaid eraldi. Uurimise all on ka nende põhjused ERO-ga liitumiseks ning organisatsiooni tegevus käsitletavate liikmesrahvaste seas.

Töö põhineb suure osas hiljuti Tartu Ülikooli raamatukokku üle antud Linnart Mälli eraarhiivil.¹ Tegu on uudse ja senini väheuuritud allikmaterjaliga. Kuigi allikaid tundub esmapilgul palju olevat, sisaldab Mälli eraarhiiv osaliselt sama teksti koopiaid, muukeelseid tõlkeid ning mõnel juhul ka teemaga mitteseotud materjali. Arhiivi teevad eriliseks üksikute koosolekute protokollid, mis ei ole teadaolevalt kuskil mujal avalikult kättesaadavad. Käsitletavad Sahara-taguse Aafrika rahvaid puudutavad tekstid, mida olen kasutanud, on nii inglise- kui ka prantsusekeelsed. Lisaks on kasutatud 1990ndatel avaldatud ERO aastaraamatuid², mis sisaldavad detailselt ERO missioonide raporteid ja liikmesrahvaste olukorra tutvustusi. Aastaraamatutes leiduvad raportid ja liikmesrahvaid tutvustavad peatükid on Sahara-taguse Aafrika rahvaste teema jaoks suure tähtsusega.

Kuigi ERO koduleheküljel leidub organisatsiooni tegevusest 1990ndatel võrdlemisi vähe informatsiooni, leidub neil see-eest materjali liikmesrahvaste üldise ajaloolise ja poliitilise tausta kohta.³ Enesemääramisõiguse definitsiooni ja teooria osas on uurimuses kasutatud Eero Medijaineni teadusartiklit⁴ ning on lähtunud mitmest rahvusvahelisest lepest.⁵ Väiksemal määral on kasutatud ka muid enesemääramisõiguse ja rahvuslusega seonduvaid publikatsioone.⁶ Samuti on Sahara-tagust Aafrikat puudutavate rahvaste uurimuses peale Mälli fondi ja ERO aastaraamatute kasutatud ka muud teemaga ühilduvat akadeemilist kirjandust.⁷

---

¹ Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (Edaspidi: TÜR KHO). Fond 199. Säilikud 45–54, 164–166, 168, 183, 185–186, 193.

² Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). Editor: Simmons, Mary Kate. The Hague: Kluwer Law International, 1996.

Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996). Editor: J. Atticus Ryan. Series Editor: Christopher A. Mullen. The Hague: Kluwer Law International, 1997.

Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 3 (1997). Editor: J. Atticus Ryan. Series Editor: Christopher A. Mullen. The Hague: Kluwer Law International, 1998.

³ ERO koduleheküljel. "Self-determination"; "Members".

⁴ Medijainen, Eero. 2016. „Enesemääramise udus: Eesti ja Ameerika Ühendriigid 1918 – 1919“. *Ajalooline Ajakiri* 155, no. 1. 41–70.

⁵ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. (21.01.1992). Riigiteataja II.

Välisministeeriumi koduleheküljel. "ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon".

ÜRO. 13.09.2007. "United Nations Declaration On The Rights Of Indegenous Peoples".

⁶ Unterberger, Betty Miller. 1996. "The United States and National Self-Determination: A Wilsonian Perspective." *Presidential Studies Quarterly* 26, no. 4. 926–941.

Tamir, Yael. 1991. "The Right to National Self-Determination." *Social Research* 58, no. 3. 565–90.

⁷ Hintjens, Helen M. 1999. "Explaining the 1994 Genocide in Rwanda". *The Journal of Modern African Studies* 37, no 2. 241–286.

Oyinlade, A. Olu ja Vincent, Jeffery M. 2002. "The Ogoni of Nigeria". *Endangered Peoples of Africa and the Middle East: Struggles to Survive and Thrive*. 129–149. Greenwood Press.

Kaiser, Paul J. 1999. "Power, Sovereignty, and International Election Observers: The Case of Zanzibar." *Africa Today* 46, no. 1. 29–46.

ERO asutamist ja varajast tegevust 1990ndatel on seni suhteliselt vähe uuritud. Teadaolevalt ainuke käsitlus selle teemal on Märt Läänemetsa ettekanne Linnart Mälli mälestuskonverentsil „Rahvaste õigus ja rahvuslus“ (2.12.2010).⁸ Põgusalt on ERO-d käsitletud organisatsiooni liikmesriikide kontekstis, näiteks Leidenis 2016. aastal kaitstud bakalaureusetöös „*The Tibetan self-determination case of UNPO*“.⁹

Loodetavasti aitab järgnev töö anda kokkuvõtva pildi ERO senini suuresti avalikult dokumenteerimata ajaloost ning samuti organisatsiooni tegevusest Aafrika liikmesrahvaste küsimuses.

---

⁸ Läänemets, Märt. 02.12.2010. “Linnart Mälli pärand ja panus ERO loomisel”. Linnart Mälli mälestuskonverents „Rahvaste õigus ja rahvuslus“. Tartu. 10–13.

⁹ Houben, Gijs. (2016). “The Tibetan self-determination case of UNPO”. Bachelor thesis. Leiden University. lk 16–19.

1. Enesemääramisõiguse definitsioon, teooria ja ajalooline kontekst

Enesemääramisõigus, nagu paljud teisedki poliitilis-õiguslikud terminid, on mitmetähenduslik ning on läbi ajaloo käsitletud erinevates kontekstides. Nii Eestis kui ka ülejäänud Ida-Euroopas kujunes arusaam enesemääramisest keelelis-etnilis-kultuurilises kontekstis juba enne I maailmasõja lõppu. See vastandus leninliku klassikuuluvusarusaamaga enesemääramisest ning Woodrow Wilsoni arusaamaga territoriaal-riiklikule-kultuurilisele identiteedile põhinevast enesemääramisest.¹⁰ Muidugi on mõnes regioonis ka võimalik, et eelnevalt mainitud enesemääramise definitsioonidest ei sobi täielikult ükski. Selliseid näiteid võib leida endistest koloniaalaladest Lähis-Idas, Kesk-Aasias ja Aafrikas, kus domineerivad peamiselt usul ja hõimlusel põhinevad ühiskondlikud sidemed.¹¹

1.1 Enesemääramisõiguse ajaloo lühiülevaade

Kuigi enesemääramise idee tuli 18. sajandil paljude valgustusaja filosoofide seas kasutusele, saab enesemääramisõigusest tänapäevases mõistes rääkida alles 19. sajandist. Suurem osa viimaste sajandite laiema mõjuga ülestõusudest (Ameerika revolutsioon 1775–1783, Prantsuse revolutsioon 1789–1799, Venemaa revolutsioon 1917–1923) olid rahva vastuhakk vanale absolutistlikule korrale ja rangele klassiühiskonnale. Seega võib pidada just neid ülestõuse rahvusluse sünniks, mis omakorda andsid pretsedendi modernsetele demokraatia, inimõiguste, rahvusluse ning enesemääramise ideedele. Üldine rahvuslik ärkamine oli Euroopas 18. sajandil peamiselt akadeemiline, kuid levis 19. sajandiks ka rahvamasside sekka. Tšehhi ajaloolane Miroslav Hroch jaotas Euroopa vähemusrahvaste rahvusliikumise kasvu kolme faasi – A-faas: akadeemiline huvi oma rahvuse vastu, B-faas: rahvuslik ärkamine ning C-faas: üldrahvuslik liikumine.¹² Ülemaailmselt rõhutas enesemääramisõiguse tähtsust esimest korda Woodrow

---

¹⁰ Medijainen, Eero. 2016. Lk 47.

¹¹ Samas. Lk 43.

¹² Hroch, Miroslav. 2000. Social preconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations. New York: Columbia University Press. Lk 23–24.

Wilson, kes tunnustas pärast esimest maailmasõda, 1918. aastal, Austria-Ungari ja Osmani impeeriumite aladel elavate rahvaste enesemääramisõigust ning vaatles seda peamise alusena rahvusvaheliste piiride määramisel. Teine mõjuvõimas toonane poliitik – kes pooldas rahvaste enesemäärmise õigust – oli Nõukogude Liidu riigijuht Vladimir Iljitš Lenin, kes avaldas 1914. aastal raamatu “Rahvaste enesemääramise õigusest” ning andis Nõukogude Liidu vabariikidele 1918. aasta põhiseaduses õiguse liidust lahku lüüa. Kahjuks piirdus Lenini poolehoid rahvaste enesemääramisõigusele vaid sõnadega. Sellegipoolest oli NSVL-i algusaastate enesemääramisõiguse tunnustus rahvusvahelises kontekstis oluline – 02.02.1920 sõlmitud Tartu rahulepingust sai näiteks maailma esimene leping, kus tunnustati rahvaste enesemääramisõiguse põhimõtet omariikluse kontekstis.¹³

Ülemaailmse normina jõustus enesemääramisõigus alles 20. sajandi teisel poolel vanade koloniaalimpeeriumite lagunemisega ning Euroopas täielikult 1990ndate alguses Nõukogude Liidu kokkukukkumisega. Need sündmused paljastasid enesemääramisõiguses peituvat ohu – aina rohkemate väikeriikide tekkega võib maailm seista silmitsi killustatusega, millel ei ole ainult potentsiaal rikkuda majandust ja sellest tulenevalt ka reeglina kasvavat keskmist elatustaset, vaid maailma killustatusest tulenev anarhia võib hakata otseselt ka demokraatia vastu töötama.¹⁴ Kõikide gruppide või rahvaste esemääramistaotlused, näiteks iseseisvuse saavutamiseks, ei ole alati etniliselt, religioosselt või ajalooliselt õigustatud ning on tihti osa suuremate riikide võimumängudest – näiteks rahvusvaheliselt tunnustamata Abhaasia Vabriik, mis lõi Georgiast lahku 1992. aastal ning saab tänapäevani Venemaalt nii poliitilist kui sõjalist toetust. Veel ekstreemsemad näited oleksid ehk Donetski ja Luhanski isehakanud riigid, mis on reaalsuses Venemaa okupeeritud territoorium.

Enesemääramisõiguse rakendamisega seisavad vastastikku ka paljud Aafrika riigid. Sahara-taguse Aafrika riikide piirid tõmmati suures osas endiste koloniaalvõimude poolt, kes ei võtnud etnilisi piire arvesse. Selle tulemusena tekkisid riigid, mis ei soovi kohalikele vähemusrahvastele enesemääramisõigust laiendada, sest see seaks ohtu nende endi olemasolu. Sahara-taguse Aafrika riigid koosnevad mitmetest rahvastest, kelle iseseisvumine mitte ainult ei killustaks endist riiki, vaid paiskaks ka uute väikeriikide majanduse täielikku kaosesse (rääkimata uute riikide vaheliste relvastatud konfliktide ohust). Alternatiiv oleks neile rahvastele regionaalse autonoomia

---

¹³ Mälksoo, Lauri. 18.04.2020. “Kas eestlased on enesemääramisõiguse eest Leninile tänu võlgu?”. *Postimees*.

¹⁴Dhokalia, R. P. 1996. Tibetan People's Right of Self-Determination. Tibetan Parliamentary and Policy Research Centre. New Delhi. Lk 15–31.

andmine, kuid ka see võib potentsiaalselt õõnestada riigi(juhi) või domineeriva grupi enda autoriteeti.¹⁵

1945. aastal võeti vastu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) põhikiri, milles algselt polnud enesemääramisõigust veel täpselt defineeritud, kuid 1966. aastal võeti vastu kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt, mille 1. artikli 1. punktis on kirjas: “Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu”.¹⁶ See jõustus 1976. aastal. Sama õigust on kinnitatud ka mitmetes hilisemates dokumentides: 1975. aastal Helsingis loodud Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) lõppaktis, 1990. aastal Pariisi hartas, 1993. aastal Viini deklaratsioonis jne. Seega on enesemääramisõigus ülemaailmselt ametlikult tunnustatud õigus, mis annab põlisrahvastele, vähemustele, tunnustamata riikidele ja okupeeritud aladele võimaluse oma poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut iseseisvalt määrata.¹⁷

Enesemääramisõigusel on osaline seos inimõigustega, mis annab rahvaste enesemääramisele rahvusvahelise õiguse kontekstis tugevama postisiooni. Suurim vahe enesemääramisõiguse ja inimõiguste vahel on aga see, et inimõigusi vaadeldakse peamiselt individuaalsest perspektiivist ning enesemääramisõigust kollektiivsest vaatepunktist. Samuti tuleb silmas pidada, eriti viimaste aastakümnete kontekstis, et enesemääramisõigust (inimõiguste kontekstis) ei saa alati vaadelda kui õigust iseseisvusele. Kuigi maailmas on tänapäevani esindamata rahvaid, tähendaks selline inimõiguste seostamine enesemääramisõigusega, et isegi väheste etniliste, religioosete või ajalooliste erinevustega rahvagrupidel oleks tahte korral õigus iseseisvuda. Tagajärjeks oleks kaos ning sellest tulenev konfliktioht võib kahjustada inimõigusi – selle järelaluseni jõudis juba Woodrow Wilson, kes küll toetas rahvaste õigust enesemääramisele, kuid ei soovinud, et see saavutataks läbi sõjaliste konfliktide.¹⁸ Lähtudes enesemääramisõigusest inimõiguste kontekstis, tuleb rõhutada just (vähemus)rahvaste õigust võrdsele kohtlemisele ja oma kultuuri säilitamisele. Sellest vaatenurgast vaadelduna saaks enesemääramisõigust inimõiguste ülddeklaratsioonist (1948) lähtudes enim siduda 2. artikliga: “igal inimesel peavad olema kõik käesoleva deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost,

---

¹⁵ Abdullahi Ahmed An-Na'im. 1988. “The OAU and the Right of Peoples to Self-Determination: A Plea for a Fresh Approach.” *Africa Today* 35, no. 3/4. 27–35. Lk 30–31.

¹⁶ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. (21.01.1992). Riigiteataja II. Kasutatud 05.06.2021.

¹⁷ ERO kodulehekül. “Self-determination”. Kasutatud 05.06.2021.

¹⁸ Unterberger, Betty Miller. 1996. Lk 935.

usulisest, poliitilisest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, seisuslikust või muust seisundist.” Enesemääramisõigust saaks siduda ka 27. artikli 1. punktiga: “igal inimesel on õigus ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada.”¹⁹ Kultuur on iga rahvuse jaoks defineeriv tunnusmärk, seega on õigus (oma) kultuuri vabalt arendada ja nautida tihedalt seotud enesemääramisõigusega.

Õigust vabalt juhtida oma rahvua kultuuri arengut on osa enesemääramisõiguse mõistest ning tihti on see miinimum, mida vähemusrahvad soovivad. N-ö „kultuurilist enesemääramisõigust“ oleks kindlasti lihtsam rahvusvahelisel tasandil rakendada – see eraldaks enesemääramisõiguse tihtilugu vägivaldsetest rahvuslikest iseseisvusliikumistest ning muudaks enesemääramisõiguse mõiste palju kitsamaks ning seeläbi paljude, mitmetest rahvustest koosnevate suurriikide jaoks vastuvõetavamaks. Õigus „kultuurilisele enesemääramisõigusele“ eeldaks endas järgnevaid punkte: 1) Vabadus olla avalikult osa konkreetsest rahvusest ning osaleda oma kultuuri arengus 2) Rahva/rahvuse vabadus eraldiseisvale kultuuriruumile 3) Kohaliku riigi/valitsuse ametlik tunnustus oma piirides asuva vähemusrahva kultuurile. Siinkohal tuleb rõhutada, et „vähemus“ ei tähenda ilmtingimata demograafilist vähemust, vaid ka poliitilist vähemust. „Kultuuriline enesemääramine“ on tihti vähemusrahva jaoks tähtsam kui poliitiline autonoomia, sest see on vajalik tingimus oma rahvuse ja kultuuri säilitamiseks.²⁰

Enesemääramisõigus on tihedalt seotud ka 2007. aastal vastu võetud põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga. ERO on asutamisest saati olnud tihedalt seotud Austraalia ja Ameerika põlisrahvastega, kellel ei olnud enne organisatsiooni loomist mingit rahvusvahelist esindatust. Sarnaselt paljudele teistele esindamata rahvastele soovisid põlisrahvad suuremat autonoomiat ning oma kultuuri ja keskkonna säilitamist. Siinkohal peab jälle märkima, et sarnaselt varem mainitud inimõiguste ülddeklaratsiooniga, ei toeta põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni definitsioon enesemääramisest otseselt õigust iseseisvumisele, vaid vaatleb seda samuti inimõiguste perspektiivis. Põlisrahvaste õiguste deklaratsioon kindlustab eessõnas selgelt oma toetuse enesemääramisõigusele: “Pidades meeles, et ühtegi selle deklaratsiooni osa ei tohi, kooskõlas rahvusvahelise õigusega, kasutada rahvaste enesemääramisõiguse keelamiseks”.²¹

---

¹⁹ Välisministeeriumi kodulehekülj. “ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon”. Kasutatud 05.05.2021.

²⁰ Tamir, Yael. 1991. Lk 586–589.

²¹ ÜRO. 13.09.2007. “United Nations Declaration On The Rights Of Indegenous Peoples”. Lk 6.

Kõik Austraalia ja Ameerika põlisrahvad lahkusid ERO-st pärast 2007. aastat ning praeguseks ei ole keegi neist organisatsiooni liige.²²

1.2 Rahvusvaheline olukord maailmas 1990. aastatel

Nõukogude Liidu lagunemine ja külma sõja lõpp tõid koos ülemaailmse demokratiseerumise lainega kaasa suured ootused ja ehk isegi liigse positiivsuse tuleviku suhtes - kuigi paljud riigid suutsid säilitada autokraatse korra, ei pidanud läänemaailm neid ei majanduslikult ega sõjaliselt kuigivõrd ohtlikeks. Demokraatia oli küll end tõestanud domineeriva ideoloogiana, kuid islamistlik terrorism oli hakanud pead tõstma ning Hiina Rahvavabariigi valitsusmudel näitas end konkurentsivõimeka alternatiivina liberaalsele demokraatlikule valitsuskorrale. Olukord inimõiguste ja enesmäääramise rindel paljudes piirkondades oli 1990ndateks kas halvenenud või stagneerunud – näiteks ei olnud Sahara-taguse Aafrika üldine olukord suures osas kas üldse muutunud või oli sootuks halvenenud.²³

Kuigi NSVL-i kokkukukkumine võimaldas enamikul Nõukogude Liidu vabariikidel ilma suurema vägivaldta iseseisvuda, ei olnud olukord paljudes piirkondades, eriti Kaukaasias, kuigi hea. Kuigi Armeenias, Georgia ja Aserbaidžaan suutsid välja kuulutada iseseisvuse, jäid osad alad nagu Osseetia, Abhaasia ning Mägi-Karabakh vaidlusalusteks piirkondadeks, mis tekitas 1990ndatel (ja tekitab ka tänapäeval) ohtralt relvastatud konflikte. Samuti toimusid 1990ndatel Kaukaasia piirkonnas tšetšeenide relvastatud mässud Venemaa Föderatsiooni vastu ning Jugoslaavia sõjad Horvaatia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina vahel.

NSVL-i kokkukukkumise tagajärgi oli tunda ka Sahara-taguses Aafrikas. Angolas, endises NSVL-i satelliitriigis, loodeti lõppu 1975. aastast saati kestnud verisele kodusõjale, mis oli pikale veninud suuresti NSVL-i toetuse tõttu Angola Rahvavabariigi kommunistlikule valitusele. Kodusõdades olid ka Sudaan, Libeeria, Somaalia, Etioopia, Rwanda ja Mosambiik. Peale mitmete konfliktide ja pingete ei olnud enamuse Sahara-taguse Aafrika riikidest suutnud taastuda ka 1980ndatel toimunud majanduskrahhist.²⁴ Sõdadest tuleneva kaose, majanduslikust stagnatsioonist või langusest tuleneva vaesuse ja autoritaarsete valitsuste türannia risttule käes

---

²² ERO kodulehekülj. Members.

²³ Smith, Steven. "Africa: Terra Incognita". *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties 1993–1994*. 24–30. New York: Freedom House. Lk 24.

²⁴ Arnold, Millard W. 1991. "AFRICA IN THE 1990s." *The Fletcher Forum of World Affairs* 15, no. 1: 9–22. Lk 11–12.

kannatasid enim just vähemusrahvad, kel enamjaolt puudusid poliitlised, majanduslikud ning sõjalised meetmed enda kaitsmiseks.

Hiina Rahvavabariik ei olnud 1990ndatel maailmapoliitikas veel nii suur mängija kui tänapäeval, kuid ta paistis maailmas siiski silma mitmete inimõiguste rikkumistega. Kuigi enim tuntud Taevase Rahu väljaku veresaun 1989. aasta Tian'anmeni üliõpilaste meeleavalduste ajal, kus Hiina sõjavägi tappis tuhatkond üliõpilast, leidis võrdlemisi suurt rahvusvahelist kajastust, olid 1990ndatel alguse saanud uiguuride vägivaldsed repressioonid ja nendest tulenevad rahutused Ida-Turkestanis võrdlemisi vähese rahvusvahelise kajastusega. Uiguurid (ühed ERO asutajarahvastest) soovisid liituda globaalse liberaliseerumislainega, mille NSVL-i kokkukukkumine kaasa tõi. Hiina Rahvavabariik aga suutis säilitada kontrolli oma territooriumi üle ning alustas Ida-Turkestani regiooni üle tugevama kontrolli sätestamist. See algas hiinlaste immigratsiooni massilise suurendamisega Ida-Turkestani ning uiguuride kultuuri ja muude õiguste ning emakeelse hariduse vähendamisega. Tänapäevaks on olukord halvenenud, uiguure saadetakse massiliselt vangilaagritesse ning uiguuri naisi steriliseeritakse vastu tahtmist.²⁵ Kuigi uiguuride hulgas eksisteerib vägivaldseid vastupanuliikumisi, eemaldasid rahumeelsed uiguuride iseseisvuslaste organisatsioonid end neist, mis võimaldab neil tänapäevalgi ERO-s edasi tegutseda, vaatamata organisatsiooni rangetele apoliitilistele seisukohtadele ja nulltolerantsile vägivaldsete vastupanuliikumiste suhtes.

---

²⁵ Graham-Harrison, Emma; Kuo, Lily. 04.09.2020. „Uighur Muslim teacher tells of forced sterilisation in Xinjiang“. *The Guardian*;
Zens, Adrian. 2020. „Sterilizations, IUDS, and Mandatory Birth Control: The CCP’s Campaign to Suppress Uyghur Birthrates in Xinjiang“. *The Jamestown Foundation*. Washington. Lk 10–18.

2. ERO loomine ja varajane tegevus

Enne ERO asutamist pidas osa organisatsiooni hilisemaid asutajaliikmeid Tartus 5.–6. septembril 1990 ettevalmistava konverentsi. Kuigi rahvastel oli küll kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti järgi enesemääramisõigus, oli võrreldes ÜRO-s esindatud riikide ja rahvastega 1990ndatel (ja suuresti ka tänapäeval) esindamata rahvaid Linnart Mälli sõnul kümnetes kordades rohkem. Seega oli ülemaailmne huvi ERO asutamiseks suur.²⁶ Tänu Nõukogude Liidus toimunud sulale ja vabamale õhkkonnale olid avalike koosolekute pidamise võimalused küll suurenenud, kuid sellist, sisuliselt kollektiivse autonoomia saavutamise plaani avalikustamist, ei peetud targaks ning koosolek otsustati läbi viia ilma suure meediakajastuseta. Algselt oli ettevalmistavale konverentsile plaanitud kutsuda kuni 20 rahva esindajad Eestist, Lätist, Leedust, Tatarstanist, Krimmist, Ukrainast, Armeenias, Ida-Turkestanist, Tiibetist, Sise-Mongoolias, Ida-Timorist, Masaist, Eritreast, Saamimaalt, Kurdistanist, Kosovost, Lääne-Paapuast, Brasiiliast, Austraaliast ja Põhja-Ameerikast. Tegelikult avaldasid huvi või suutsid sellega tegeleda vaid väike osa eelpool mainitud rahvastest.²⁷ Organisatsiooni loomise ettevalmistamise juures olid armeenlased, eestlased, tatarlased, tiibetlased, lätlased ja leedulased. Ka Ida-Turkestani ja Ida-Timori esindajad olid ERO loomise plaanist teadlikud, kuid nende esindajad ei saanud ettevalmistavale konverentsile logistiliste raskuste tõttu kohale tulla.²⁸ Peale toonaste esindamata rahvaste osales nii ettevalmistaval konverentsil kui ka järgnevas tegevuses Madalmaadest pärit Michael van Walt van Praag²⁹. Tuntuimad eestlased, kes asutavast konverentsist osa võtsid, olid Hando Runnel, Enn Tarto ning ERO asutamise eestvedaja ja

---

²⁶ Täpse numbrü ütlemine on raske, sest rahva definitsioon on väga hägune, kuid Linnart Mäll oletas oma sõnavõtus, et maailmas on 2500–5000 rahvast, kellest valdav enamus ei ole kohalikul ja ülemaailmsel tasandil esindatud.

²⁷ TÜR KHO. F199, s. 45. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse kirjavahetus, peamiselt ERO ettevalmistava konverentsi läbiviimise asjus. Tartu, Albany jt; 1990. L 15.

²⁸ Siinkohal aga tekib kerge allikakonflikt. Kuigi M. van Walt van Praagi tekstis oli kirjas, et ERO ettevalmistavale konverentsile tulid ka esindajad Lätist ja Leedust, ei ole L. Mälli eraarhiivist leitud ettevalmisavast konverentsist osavõtjatnute nimistus kirjas, et Lätist ja Leedust oleksid esindajad koosolekust osa võtnud. 5. septembri protokollis on van Walt ise maininud, et Läti ja Leedu esindajad ei ole veel kohale jõudnud. Samuti ei ole Läti ja Leedu saadikute nimesid mainitud ka 6. septembril toimunud ettevalmistava konverentsi teises pooles. TÜR KHO. F 199, s. 46. L 17–18; van Walt van Praag, Michael. 11.02.2011. "Self-Determination and Autonomy: 20 years of UNPO". UNPO Anniversary conference. Peace Palace.

²⁹ Michael van Walt van Praag (1951) on Belgia päritolu, kuid Madalmaades rahvusvahelisele õigusele ja konfliktide lahendamisele spetsialiseerunud jurist, õppejõud ja poliitiline aktivist. Michael van Walt van Praag oli ERO peasekretär 1991 – 1998. (Institute for Advanced Study. "Michael van Walt van Praag". Kasutatud 20. 05. 2021.)

tulevane juht Linnart Mäll. Tiibetlasi, kes olid (ja on siiani) üheks tähtsaimaks ERO asutajarahvaks, esindas Lodi G. Gyari³⁰, kes oli toona Šveitsis paguluses.³¹

Ettevalmistava konverentsi peamisteks eesmärkideks olid liikmesrahvaste staatuse määramine (paljude olukord oli unikaalne), organisatsiooni peaülesannete sõnastamine, rahastuse kokkuleppimine, ERO poliitilise neutraalsuse rõhutamine, asutamisassamblee korraldamine, enne asutamisassambleed põhikirja ja struktuuri välja töötamine ning teiste esindamata rahvastega suhtlemine. Rahastuse saamise ja haldamise tegi raskemaks see, et rubla ei saanud Nõukogude Liidust väljaspool kasutada. Arutlusel oli ka esindamata rahvaste vastu toime pandud kuritegudele tähelepanu juhtimine. Näitena kasutati Nõukogude Liidu ja Hiina poolt toime pandud massiküüditamisi. Lepiti kokku kahe peakorteri loomises: üks Eestis ning teine väljaspool Nõukogude Liitu. Loodi ka valimiskogu, mille esimeheks valiti Linnart Mäll. ERO nime loomisel kaaluti ka nime „*Re-emerging Nations and Peoples*“, kuid sõnad *nation/natsionalism* olid teise maailmasõja ja kommunistliku propaganda tõttu omandanud ülimalt negatiivse tähenduse.³²

Pärast ettevalmistavat konverentsi saadeti Tiibeti esindaja Lody G. Gyari ja dr Michael van Walt van Praag teisi esindamata rahvaid ERO loomisplaanist teavitama ning valmistav kogu pidi 1991. aasta veebruariks asutava assamblee ettevalmistused lõpetama. Seda kõike üritati võimalikult kaua saladuskatte all hoida, sest kardeti Venemaa ja Hiina reaktsiooni – mõlemad riigid tegelesid niigi aktiivselt pead tõstvate omariiklustaotluste mahasurumisega. ERO asutav assamblee toimus Haagis 9.–11. veebruaril 1991. aastal. Haag valiti Genfi asemel, sest esimeses oli sel ajal vähem sarnaste organisatsioonide peakortereid ning loodeti, et see aitab ERO-le suuremat tähelepanu tuua. Assamblee peamine eesmärk oli organisatsiooni põhikirjas ja muudes legaalsetes dokumentides konsensusele jõudmine. Assambleele saatsid esindajad peale eelnevalt mainitud ettevalmistava konverentsi liikmete ka Austraalia aborigeenid, kreeklastest koosnev Albaania vähemus ning Belau, Kordiljeeride, Lääne-Paapua ja Taiwani rahvad. Peasekretäriks valiti dr

---

³⁰ Lodi Gyari (1949–2018) oli Tiibeti poliitik ja ajakirjanik, kes tegutses XIV dalai-laama eriesindajana USA-s ning juhtis rahvusvahelist Tiibeti toetuskampaaniat (International Campaign for Tibet). 1979. aastal sai temast Tiibeti pagulasparlamendi noorim liige, sealt edasi noorim pagulasparlamendi esimees ja 1988. aastal Pagulasvalitsuse Kashagi noorim liige. (Kranti, Vijay. 17.11.2018. “Lodi Gyari – a legendary diplomat – obituary”. Phayul.)

³¹TÜR KHO. F199, s. 45. L 7.

³²TÜR KHO. F199, s. 46. L 49–50.

Michael van Walt van Praag ja esimeheks Linnart Mäll. Koheselt plaaniti ka missioonide saatmist liikmesrahvaste juurde, et nende olukorraga täpsemalt, individuaalsel tasandil, tutvuda.³³

Samal aastal toimus veel kolm koosolekut: 13.–14. aprillil toimus Tartus ERO Ida-Euroopa Koordineerimiskeskuse asutatav konverents, mille eesmärgiks oli Ida-Euroopa, Põhja-Aasia ja Siberi esindamata liikmesrahvaste koordineerimiskeskuse asutamine. 4.–6. augustil toimus Haagis II peaassamblee, mille keskne teema oli küüditamise vastase töö algatamine ja selle tõsiduse esiletoomine. ÜRO kuulutas samal aastal küüditamise inimõiguste rikkumiseks ning 1992. aastal korraldati Tallinnas ka ERO konverents, mis seletas lahti küüditamise kui tõsise kuritöö ja inimõiguste rikkumise ülemaailmsel tasandil.³⁴ Samal kuul toimus ka erakorraline konverents, mille eesmärk oli välja töötada ennetav taktika olukorraks, mil mõne riigi valitsus kavatses kasutada jõudu nende võimu all elavate rahvaste vastu.

2.1 ERO struktuur ja põhikiri

ERO Asutaval assambleel 1991. aasta 9.–11. veebruaril lepiti kokku organisatsiooni struktuuris, eesmärkides, põhimõtetes ja rahastuses. ERO organeid oli kolm:

- 1) Juhtiv Komitee, mis koosnes kuni 15st nõunikust, kes sekretariaati nõustasid ning selle tegevust haldasid;
- 2) Üldassamblee, mida peeti vähemalt iga kahe aasta tagant ning kus osalesid kõikide liikmesrahvaste esindajad;
- 3) Sekretariaat, mis koosnes peasekretärist ja tema assistendist, kes juhtisid ERO projektide organiseerimist.

Kuigi juhtiv komitee ja sekretariaat võtsid vastu otsuseid, oli üldassambleel võimalus need vajadusel üle hääletada ning 2/3 enamusega tagasi lükata. Üldassamblee esimeheks määrati Linnart Mäll, aseesimeheks Ida-Turkestanist pärit Erkin Alptekin, juhtiva komitee presidendiks Lodi G. Gyari ning peasekretäriks Michael van Walt van Praag. Mälli asemel, kes ei saanud korraga olla Üldassamblee esimees ja Eesti esindaja, esindas Eestit Enn Tarto. Peamiseks ja

---

³³ TÜR KHO. F199, s. 183. ERO Asutava assamblee dokumendid. Haag, 9.–11. veebruar, 1991. L 16–20.

³⁴ TÜR KHO. F199, s. 48. ERO rahvusvahelise konverentsi “Human rights dimensions of population transfer” materjalid. Tallinn, 11.–13. jaan, 1992. Tallinn, Haag, Groznõi, 1992. L 130–136.

eelkõige stabiilseks rahastusallikaks olid 22. artikli alusel liikmemaksud, kuid organisatsioon lubas ka rahaliste annetuste kogumise rahvusvahelistelt organisatsioonidelt, äri- või eraisikutelt ning korjanduste abil. Algselt koosnes ERO põhikiri seitsmest sektsioonist, mis sisaldasid 27 artiklit.³⁵

ERO liikmete vastu võtmisel vaadeldi kandidaatide hindamisel kolme kriteeriumit: rahumeelsust, rahvusvaheliselt tunnustatud inimõiguste järgimist ja poliitilist neutraalsust. Kuigi kandideeriv rahvas või neid esindav organisatsioon ei tohtinud ametlikult vägivalda ega terrorismi propageerida, ei tähendanud see kandidaadi tagasilükkamist juhul, kui rahva hulgas tegutseb nendega ametlikult mitte seotud vägivaldne või vägivalda propageeriv organisatsioon.³⁶

ERO tegevuste ja teenustena kiideti algselt heaks 12 kategooriat:

- 1) ÜRO sisene esindus läbi ERO kanalite;
- 2) diplomaatia, rahvusvaheliste suhete ja rahvusvahelise õiguse õpetamine;
- 3) konfliktide lahendamine ja vahendajate väljaõpetamine;
- 4) rahumeelsete strateegiate ja plaanide koostamine;
- 5) meediateenuste jagamine;
- 6) liikmetevaheliste konverentside ja foorumite korraldamine;
- 7) demokraatlike institutsioonide ehitamine;
- 8) uuringute läbiviimine ja informatsiooni jagamine;
- 9) valimiste või referendumite vaatlemine;
- 10) regionaalsete või rahvusvaheliste koosolekute korraldamine;
- 11) kultuuri säilitamine ja edendamine;
- 12) keskkonna- ja loodusekaitse.

---

³⁵TÜR KHO. F199, s. 183. L 17–20.

³⁶TÜR KHO. F199, s. 183. L 21–22.

Põhikirja allkirjastasid kõik ametimehed ja liikmesrahvaste esindajad peale Tatarstani, krimmitatarlaste ja Palau esindajate.³⁷

2.2 ERO Tartu Koordineerimiskeskus

Vaatamata Eesti Vabariigi taastamisele 1991. aastal ning suveräänsuse ja rahvusvahelise tunnustuse saavutamisele jätkas Eesti siiski ERO-s tegevust toetajaliikmena. Eestis asuv ERO Tartu Koordineerimiskeskus sai ka Eesti valitsuselt tunnustust ning väikest rahalist toetust. Tuleb tunnistada, et kahjuks oli Eesti Vabariigi toetus pigem sümboolne ning sarnaselt ERO-ga olid ka Tartu Koordineerimiskeskusel kroonilised rahastusprobleemid. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse tegevust kajastati alates 1993. aastast hulgaliselt ka Eesti meedias, üldine avalik mulje organisatsioonist oli valdavalt positiivne ning meedia jälgis ERO tegevust üpris tähelepanelikult.³⁸ Sama aasta koosolekute kokkuvõtetest kirjutas isegi *Baltic News Service* (BNS).³⁹

Ida-Euroopa koordineerimiskeskuse (alates 1991. aastast ERO Tartu Koordineerimiskeskus) ülesandeks oli endisel NSVL-i territooriumil paiknevate ERO liikmesrahvaste koordineerimine. Kuigi 1991. aasta asutava konverentsi käigus seda ei mainitud, kaasati tihtilugu Koordineerimiskeskuse tegevusse ka Kaukaasia rahvaid. ERO Tartu Koordineerimiskeskusega olid 1990ndatel tihedalt seotud Udmurtia, Tatarstani, Tšetšeenia, Inguššia, Tšuvaššia, Abhaasia, Kumõkkia, Gagausia, Mordva, Ingeri, Komi, Sahha, Altai, Kasahstani rahvad.⁴⁰ Kohati käis nõupidamisel ka muid Ida-Euroopa rahvaid ning esindajaid teiste liikmesrahvaste hulgast.⁴¹

1991. aasta 13.–14. aprillil toimus ERO Ida-Euroopa Koordineerimiskeskuse asutav konverents, mille käigus otsustati:

1) asutada Esindamata Rahvaste Organisatsiooni koordineerimiskeskus Ida-Euroopa, Põhja-Aasia ja Siberi regioonide jaoks;

---

³⁷TÜR KHO. F199, s. 183. L 22–37.

³⁸ ERO-d puudutavaid uudiseid saab vaadata siit: Rahvaste Õiguste Instituudi ja ERO Tartu Koordineerimiskeskuse tegevusest Eesti ajakirjanduse pilgu läbi. <https://webzone.ee/irp/et/press.html>

³⁹TÜR KHO. F199, s. 51. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalse nõupidamise materjalid. Pärnu, 1.–3. juuni, 1993. 1993. L 7.

⁴⁰TÜR KHO. F199, s. 51. l 5–7; F199, s. 52. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalse nõupidamise materjalid. Tartu-Pühajärve, 26.–29. nov, 1993. 1993. L 1.

⁴¹TÜR KHO. F199, s. 52. L 42.

2) nimetada see ERO Tartu koordineerimiskeskuseks;

3) määrata Tartu Koordineerimiskeskuse esimeheks Linnart Mäll.⁴²

ERO Tartu Koordineerimiskeskus saatis 1992. aastal Tatarstani ja Tšetšeenia valimistele vaatlejaid ning korraldas koosolekuid Ida-Euroopa ja Aasia liikmesrahvaste tegevuse koordineerimiseks ning laiemate ERO tegevusplaanide arutamiseks. Suureks teemaks oli ka Venemaal asuvate esindamata rahvaste poliitilise aktiivsuse tõstmine, mis võiks lõppeda kas paljude rahvaste iseseisvumisega või vähemalt autonoomia saavutamise. Kuigi pärast asutamist oli ERO Tartu Koordineerimiskeskuse rahastus ebakindel, lahendati see – tänu keskuse aktiivsusele – ERO otsusega teha ERO Tartu Koordineerimiskeskus juriidiliseks isikuks ning kohustada regiooni liikmesrahvad seda rahaliselt toetama. Keskusesse lisati 1992. aastal ka rahandusosakond ning Kaasanis rajati Tartu Koordineerimiskeskuse haruna Ida-Euroopa ja Aasia kommunikatsioonikeskus.⁴³ 1992. aastal saatis ERO Venemaale ka nõude maksta hüvitist Ingerimaal elavatele soomlastele nende vastu pandud repressioonide eest ning panustada nende kultuuri, keele ja regionaalse majanduse arengusse. Avaldati juba muret ka ohtliku olukorra pärast Tšetšeenias ning muude süstemaatiliste inimõiguste rikkumiste pärast Venemaal.⁴⁴

1993. aastal toimus kaks ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalset nõupidamist. Esimesel nõupidamisel tõstatati suurimaks probleemiks endise NSVL-i piirkonna desovetiseerimine, iseseisvaks kuulutatud riikide demokraatliku platvormi arendamine ja kommunismi ajal välja kujundatud mõttemaailmaga tegelemine. Otsustati, et desovetiseerimine peab toimuma nii vabariiklikul kui ka kohalikul tasemel ning selle edukuse peamiseks määrajaks on kohalike poliitikute kompetents. Desovetiseerimisprotsessi peeti teostatavaks, sest sovetiseerimine oli üles ehitatud kunstlikele struktuuridele ja vägivallale, mille puudumisel see kokku kukub. Arvati, et kommunismi ajal välja kujundatud mõttemaailm, eesotsas *homo soveticusega*, peaks sarnaselt sovetiseerimisega enam-vähem iseseisvalt lagunema.⁴⁵ Teine nõupidamine keskendus peamiselt rahvaste õiguste deklaratsiooni projekti arutelule, esindamata rahvaste olukorrale ning senisele

---

⁴² TÜR KHO . F199, s.47. ERO Ida-Euroopa Koordineerimiskeskuse asutava konverentsi materjalid; Tartu, 12.–14. apr, 1991. Tartu, 1991. L 19–20.

⁴³ TÜR KHO. F199, s. 49. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalne nõupidamine (Otepää, 27–28. juuni, 1992) otsused, avaldused jm. Otepää, Sõtkõkvar, 1992. L 1–14.

⁴⁴ TÜR.KHO. F199, s. 50 ERO Tartu Koordineerimiskeskuse nõupidamise materjalid; Pühajärve, 10.–11. okt. 1992. 1992. L 68–72.

⁴⁵ TÜR KHO. F199, s. 51. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalse nõupidamise materjalid; Pärnu, 1.–3. juuni, 1993. L 72–76.

ERO tegevusele ja tulevikule. Arutleti ka russiini rahva olukorda Ukrainas, kelle enesemääramisõigust ei ole kindlustatud. Võimalikuks lahenduseks pakuti välja nõupidamine Ukraina valitsuse ja russiinide esindajate vahel. Võeti vastu ka seisukoht, mille kohaselt kuulus Tšetšeenia Venemaa Föderatsiooni koosseisus tšetšeeni rahva tahte vastaselt.⁴⁶

1994. aastal Eestis toimunud ERO rahvusvahelise konverentsi peamiseks arutluspunktiks oli Venemaa Föderatsiooni ning selle koosseisus olevate vabariikide üleminek turumajandusele ja demokraatialle. Samuti oli kavas arutada Venemaa Föderatsiooni vabariikide kaubandus-, poliitiste- ja ärisuhete arendamist nii üksteise vahel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Lisaks arutati ka ERO peassambleede toimumise hiljutist vähenemist (üks kord kahe aasta jooksul) ning Baškortostani kaasamist ERO tegevusse.⁴⁷ 1995. aastal toimunud Tartu Koordineerimiskeskuse nõupidamise teema oli “Ida-Euroopa väikerahvaste võimalikud arenguteed”. Otsustati toetada faktipõhise meediakanali arengut, anda endise NSVL-i alal olevatele rahvastele poliitilist abi demokraatialle üleminekuks ning kritiseeriti taaskord Venemaa sõjalist tegevust Tšetšeenia ja Inguššia aladel ning sellega kaasnevaid inimõiguste rikkumisi.⁴⁸

2.3 Linnart Mäll

Linnart Mäll (1938–2010) lõpetas 1962. aastal Tartu Riikliku Ülikoolis üldajaloo eriala. Huvi orientalismis vastu tekkis tal juba Tartus õppides ning aastatel 1964–1965 õppis ta Moskvast NSVL-i Teaduste Akadeemia Orientalismi Instituudis. Moskva orientalistide seltsis leidis Mäll oma imperialismi vastased ja vabameelsed veendumused, mis kujundasid kogu tema edasise elu. 1966. aastal naasis Mäll Eestisse, kus ta tegutses TRÜ üldajaloo kateedri vanemõpetajana. Oma loengutes levitas Mäll vabameelseid ideid ning NSVL-i vastast kriitikat, mis viis ta peale KGB tähelepanu ning lõppes tema vallandamisega õppejõu töökohalt. Sellegipoolest suutis ta säilitada nominaalse töökoha TRÜ-s. Selle aja jooksul tekkis tema ümber ka ohtralt samameelseid õpilasi, kellest said hiljem tähtsad Eesti õppejõud, teadlased ja poliitikud.⁴⁹

---

⁴⁶TÜR KHO. F199, s. 52. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalse nõupidamise materjalid; Tartu-Pühajärve, 26.–29. nov. 1993. 1993. L 17–87.

⁴⁷TÜR KHO. F199, s. 53. ERO rahvusvahelise konverentsi “Endise Nõukogude Liidu vabariigid ja rahvad – demokratiseerimine ja üleminek turumajandusele” materjalid; Tartu-Pühajärve, 12.–15. aug, 1994. 1994. L 12–90.

⁴⁸TÜR KHO. F199, s. 54. ERO Tartu Koordineerimiskeskuse regionaalse nõupidamise materjalid; Pühajärve, Tartu, 1995. L 2–10.

⁴⁹Mäll, Linnart. 2021. Tee ja vili: loenguid budismist. Toim. Läänemets, Märt ja Toome, Teet. Tallinn: Kirjastus SE&JS. Lk 399–404.

Kuigi Mäll oli terve oma karjääri jooksul olnud poliitiliselt NSVL-i vastane, ei olnud ta enne 1980ndate viimaseid aastaid otseselt poliitiliselt aktiivne. Varem oleks see tähendanud Eesti Kommunistlikusse Parteisse astumist, mis oli tema jaoks vastuvõetamatu. Dissidentlusest saab küll rääkida, sest oma vaadete avaliku jagamise eest lasti ta ju TRÜ õppejõu ametist lahti. Põhjuse, miks Mäll NSVL-i repressioone ei kartnud, leiab raamatust “Tee ja Vili”: „Ja kannatus viib edasi. Sa lähed just sinna, kus on tõeline kannatus, ja alles siis saad aru, mis on tõeline kannatus ja kuhu edasi minna.“⁵⁰ Teisisõnu, pideva hirmu all elades ei saa midagi saavtuada. 1980ndate lõpus liitus Mäll Eesti Rahvusliku Sõltumatusse Parteiga, Eesti Kongressi ja Komiteega (1990–1992) ning võttis osa Eesti Vabariigi Põhiseaduse koostamisest Põhiseaduse Assamblees (1991–1992). Mälli välispoliitiline tegevus keerles 1990ndatel kindlasti peamiselt ERO ümber, kuid ei piirdunud vaid sellega. 1992. aastal aitas ta koos Otto Habsburgiga taastada Eesti Pan-Euroopa Liikumise.⁵¹

Kuigi ERO ettevalmistaval konverentsil osalesid mitmed rahvad, ei oleks organisatsioon säärasel kujul sündinud ega edu saavutanud ilma Mälli pideva eestvedamise ja utsitamisetä. Tsiteerides heliloojat Sven Grünbergi, kes osales 1990ndatel samuti aktiivselt EROs: „Vaatomata sellele, et omal ajal liikusid samasugused mõtted nii meil kui ka Tiibetis, oli ERO sünni taga siiski üksainus mees – Linnart Mäll. Seetõttu ongi raske ERO-d tiibetlaste ja Eesti Komitee ühisprojektiks nimetada. Esindamata Rahvaste Organisatsioon on puhtal kujul *one man show*.“⁵²

Mäll oli üks Eesti mõjukamatest orientalistidest ja NSVL-i vastastest poliitilistest dissidentidest. Samuti oli tema panus ja järjekindlus üks otsustavatest faktoritest ERO loomisel ning organisatsiooni alguses edukuses. Siiski tuleb märkida, et Mälli jaoks oli poliitikast täielikult arusaamine ka tema enda sõnul liiga raske.⁵³ Budismi õpilasena uskus Mäll inimestele omasesse headusesse, mis muudab tema silmis säärased arbitraarsed nähtused nagu seadused ebavajalikuks.⁵⁴

Oma tegevuste eest autasustati Mälli Riigivapi ja Valgetähe IV järgu ordenitega, Tšetšeenia Itškeeria Vabariigi ordeniga, Tartu Ülikooli väikese medaliga ja kahe Esindamata Rahvaste

---

⁵⁰ Samas. Lk 86.

⁵¹ Samas. Lk 414–416.

⁵² Ernits, Peeter. 04.08.1997. „Esindamata Rahvaste Organisatsioon - kolmas võim maailmas“. *Luup*. 28–31. Lk 28.

⁵³ Mäll, Linnart. 2018. *Tõe Tee*. Toim. Tröner, Ivar. Tallinn: Kirjastus SE&JS. Lk 106.

⁵⁴ Samas. Lk 102.

Organisatsiooni medaliga. Linnart Mäll lahkus elavate hulgast 14.02.2010. Mälli tuhk viidi ta soovi kohaselt Indiasse ning puistati Gangese jõe vetesse.⁵⁵

2.4 ERO tegevus 1990–1999

ERO peamine eesmärk on kõikide rahvaste enesemääramisõiguse kindlustamine ning selle saavutamise käigus teatud valitsuste poolt kasutatavast vägivald- ja repressioonivõtetest lahti saamine. Nimetatud eesmärkide saavutamisel peeti imperatiivseks rahumeelset tegevust ülemaailmsete õiguslike kanalite abil ning poliitilise neutraalsuse säilitamist. Üheks raskemaks väljakutseks on ERO jaoks tänapäevani nende rahvaste abistamine, kes tunnevad, et peale vägivaldsete separatistlike võtete neil autonoomia saavutamiseks muid võimalusi ei ole. Siinkohal on heaks näiteks uiguurid Ida-Turkestanis, kellel on ühelt poolt rahumeelne iseseisvusliikumine ja teisalt vägivaldse ajalooaga separatistlikud rühmitused, kes Hiina valitsuse poolt kasutatud vägivaldsele ja repressioonidele tänapäevani samaga vastavad. Teise hea näitena võib tuua Cabinda iseseisvusliikumise, mis võeti selle vägivaldsest ajaloost hoolimata ERO-sse vastu.

Lisaks esindamata rahvastele rahvusvahelise tähelepanu pööramise oli ERO suurimaks ülesandeks kohalike juhtide väljakoolitamine diplomaatias, õigussüsteemides ja muudes mittevägivaldsetes autonoomia ja tunnustatuse saavutamise strateegiates. ERO korraldas regulaarseid välismissioone, et oma liikmete olukorda jälgida ning nende probleemidest või edust raporteid kirjutada, mis omakorda läksid peaassambleedel arutlusele. ERO on esindamata rahvaste jaoks tänapäevani ainsaks otseseks suhtluskanaliks ülemaailmsete organisatsioonidega nagu ÜRO. ERO panustab tugevalt, kasutades eelmainitud strateegiaid ja taktikaid, oma liikmete inimõiguste, kultuuri ja keskkonna säilitamisele ja kaitsele.

ERO ülesanne on keeruline – esindamata rahvaid on tuhandeid ning kõigi aitamine ja rahumeelsete lahenduste leidmine on üsna võimatu, eriti kroonilise rahapuuduse ja paljude (suur)riikide sisulise koostöövalmiduse puudumise tõttu. On tarvilik meeles pidada, et kõigi liikmete olukord on unikaalne – paljud rahvad ei soovi ilmtingimata iseseisvust saavutada, paljud soovivad vaid riigisisest regionaalset autonoomiat ja esindatust. Samuti on paljudel repressioonide all kannatavatel rahvastel tihtilugu raske hoiduda vägivaldse vastupanu

---

⁵⁵ Mäll, Linnart. 2021. Lk 417–418.

kasutamisest. Paljud rahvad, näiteks tuaregid Aafrikas ja tšetšeenid Venemaal, olid sunnitud kohalikele valitsustele relvastatud vastupanu osutama, see aga takistas neil oma häda läbi ERO liikmelisuse rahvusvahelisel tasandil kuuldavaks teha.

Kuigi rahumeelse vastupanu osutamine võib kohati olla raskem kui vägivaldse vastupanu rakendamine, ei olnud selle edukus vaid üksiknähtus endiste NSVL-i riikide seas – näiteks suutis Ida-Timor ERO abiga täiesti rahumeelselt iseseisvuse saavutada. Ida-Timor kuulutas välja iseseisvuse 1975 aastal, kuid varsti pärast seda annekteeriti ta Indoneesia poolt. Otsustanud 1990ndatel partisanitegevuse asemel rahumeelse iseseisvusliikumise kasuks, olid Ida-Timori iseseisvusliikumisel Maubere vastupanu riiklikul nõukogul (*National Council of Maubere Resistance*, CNRM) alates 1993. aastast tihedad sidemed ERO-ga, mis võimaldas neil leida ülemaailmset poliitilist tuge iseseisvuse saavutamiseks. 2002. aastal saavutaski Ida-Timor vägivallatult iseseisvuse. Sarnane protsess toimus ka Kosovos, mis saavutas 2008. aastal Serbiast iseseisvuse.⁵⁶

ERO loomise ajal oli rahvaste enesemääramisõiguse kõrval suurteks probleemideks ka vägivald, repressioonid ja inimsusevastased kuriteod. ERO oli selle osas algselt edukas: 1992. aastal kuulutas ÜRO küüditamise inimsusevastaseks kuriteoks. 1990ndad aastad nägid ka paljude uute rahvusriikide teket või taasiseseisvumist. Samuti suutsid tänu ERO abile autonoomia saavutada Austraalia aborigeenid, paljud Ameerika põlisrahvad, Kordiljeerid, Bougainville ja paljud teised.⁵⁷

Esindamata rahvastele rahvusvahelise platvormi andmine ei ole aga ainus, millega ERO 1990ndatel tegeles. ERO-l oli ohtralt haridusprogramme, mille eesmärk oli kohalike rahvaste esindajate välja õpetamine diplomaatias, juhtimises ja õiguses, et tagada suurim võimalus igapäevaste konfliktide rahumeelseks lahendamiseks. Samuti saatis ERO oma liikmesriikidesse missioone, et kontrollida sealseid olusid ning arenguid (või taandarenguid).

---

⁵⁶ ERO kodulehekülj. Members.

⁵⁷ ERO kodulehekülj. Members.

3. ERO ja Sahara-taguse Aafrika vähemusrahvad

Erinevalt endistest NSVL-i rahvastest, kes alustasid tõsist iseseisvuse poole pügamist alles 1990ndatel, algas dekoloniseerimisprotsess Aafrikas juba pärast II maailmasõda. Seega olid ERO loomise ajaks iseseisvad riigid Aafrikas juba tekkinud. Sahara-taguse Aafrika riikide piirid olid aga tõmmatud endiste Lääne-Euroopa koloniaalvõimude poolt (Suurbritannia, Prantsusmaa, Portugal, Belgia, Saksamaa, Itaalia ja Hispaania), kes ei võtnud piisavalt arvesse etnilisi ja religioosseid jagunemisi ning löid uute riikide piirid suures osas oma endiste kolooniate piire silmas pidades. Tagajärjena suutsid väga vähesed verivärsketest riikidest nii sise- kui ka väliskonflikte vältida. Suur osa väiksematest rahvastest, kes püüdsid oma riiki luua, allutati kas sõjalise või poliitilise surve abil oma suuremate naabrite poolt, kes olid 1990ndateks juba aastakümneid oma valdustes elavate vähemusrahvaste enesemääramistahet alla surunud.

ERO-ga liitumine oli seega neil rahvastel raske – vägivaldsed konfliktid olid ülejäänud maailmaga võrreldes tavalised ning isegi kui mõni vähemusrahvas ei osutanud vägivaldset vastupanu, võisid nad elada nii suures vaesuses ja repressioonide all, et teave ERO loomise kohta lihtsalt nendeni ei jõudnud. 1990ndatel liitus ERO-ga vaid neli Sahara-taguse Aafrika rahvast: tvaad (ERO aastaraamatutes batwad), ogonid ning Sansibari ja Cabinda rahvad. (vt Lisa)

3.1 Tvaad

Tvaad on Rwandas ja selle naaberriikides (Kesk-Aafrikas) elav põlisrahvas, kes liitusid ERO-ga 1993. aastal. Ajaloolased ei ole kindlad, kui kaua tvaad oma põlisaladel elanud on, kuid on teada, et nad olid seal enne kui ülejäänud Rwanda territooriumil elavad põlisrahvad (hutud ja tutsid) sinna saabusid.⁵⁸ Tvaad elasid enne hutude tulekut metsades ning elatasid end küttimise ja korilusega. Hutud, kes tegelesid peamiselt põlluharimisega, hävitasid ajapikku suure osa metsadest, mis omakorda sundis enamuse tvaadest oma traditsioonilise eluviisi hülgama. Väga väike osa tvaadest, kes suutsid oma traditsioonilist eluviisi jätkata, on tänapäeval rühmitatud

---

⁵⁸ Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 45.

Kesk-Aafrika pügmeede hulka.⁵⁹ 1994. aasta aprillis elas APB (*Association pour la Promotion des Batwa*) andmetel Rwanda metsades kuni 3000 tvaat pügmee.⁶⁰

Tvaade ERO-ga liitumise põhjuseks oli algselt vaesuse, diskriminatsiooni ja poliitilise isolatsiooni kaotamine. Neil oli laialdase vaesuse ja diskrimineerimise tõttu väga raske haridust omandada, mis omakorda ei lasknud noorematel põlvkondadel oma majanduslikku olukorda parandada. 1994. aastal olid APB andmetel põhikooli diplomi omandanud alla kümne tvaat.⁶¹

Nende algsed põhiprobleemid asendas peagi 1994. aasta Rwanda genotsiid, mille käigus hukati kuni 10 000 tvaat ning 8000–10 000 olid sunnitud oma kodumaalt põgenema. Kuigi esmapilgul tunduvad need numbrid võrdlemisi väiksed olevat, tuleb silmas pidada, et kui enne 1994. aasta genotsiidi elas Rwandas kuni 30 000 tvaat⁶², oli neid 1995. aastaks toonaste ERO andmete järgi vaid umbes 19 000. Siin tekib kerge allikakonfliktus: 1) ühelt poolt väidab ERO 1995. aasta aastaraamat, et genotsiidi käigus tapeti kuni 10 000 tvaat ning umbes 8000–10 000 põgenes 2) teiselt poolt toetatakse seda argumenti samal leheküljel väitega, et umbes 45% (u 13 500) tvaadest surid või olid sunnitud põgenema.⁶³ See jätab aga 4500–6500 inimese suuruse mõõtemääramatuse. Arvestades Rwandas ja selle ümbruses valitsenud segadust, on see mõistetav. Esimest väidet toetab ERO 1997. aasta aastaraamat, mille kohaselt elas 1997. aastaks Rwandas 19 000 tvaat. See lubab oletada, et valdav enamus põgenikest oli selleks ajaks koju naasnud.⁶⁴ Teise väite kohaselt, arvestades, et põgenike ja tapetute osakaaluks umbes 50/50, peaks tvaade rahvaarv 1997. aastal olema umbes 23 000.

Pärast suuremate pingete langust Rwandas soovisid paljud põgenenud tvaat koju naasta, kuid leidsid, et valdav enamus nende kodudest olid kas riigi poolt laiali jagatud või kodusõja käigus rüüstatud/hävitatud. Kuigi Rwanda valitsus üritas ühiskonda stabiliseerida, olid vägivald, ebaseaduslikud arreteerimised ja muud repressioonid 1996. aastaks siiski üle riigi ikka veel levinud. Enamus tvaadest elavad erilises vaesuses ning neid koheldakse teisejärguliste kodanikena.⁶⁵

---

⁵⁹ TÜR KHO. F 199, s. 164. Batwa. 1992–2000. L 3.

⁶⁰ TÜR KHO. F199, s. 164. L 20.

⁶¹ Samas. L 4.

⁶² Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 420.

⁶³ Samas. Lk 413–414.

⁶⁴ Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 3 (1997). 1998. Lk 48.

⁶⁵ “Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996)”. 1997. Lk 55–56.

Võimuvõitlus hutude ja tutside vahel toimus juba enne Rwanda iseseisvumist 1962. aastal. Peale iseseisvumist etnilised pinged suurenesid ning 1960ndate kuni 1980ndate aastate jooksul leidsid üle Rwanda aset mitmed väiksemad vägivaldsed konfliktid, mis lõppesid hutude võiduga ning sadade tuhandete tutside põgenemisega Ugandasse, Burundisse, Tansaaniasse ja Kongo DV-sse (tuntud ka kui Zaire 1971–1997). 1988. aastal asutasid Ungandasse põgenenud tutsid *Front Patriotique Rwandais* (RPF), mille eesmärgiks oli tutside poliitilise tähtsuse taastamine Rwandas, vajadusel ka läbi sõjaliste meetmete. 1990. aasta 1. oktoobril ründasid RPF väed Rwandat ning algatasid Rwanda kodusõja. Hutude valitsus alustas reaktsioonina laiaulatuslikku propagandakampaaniat, mille abil tembeldati kõik tutsid vägivaldseiks RPF-i pooldajaks ning tutsisid toetavad hutud riigireeturiteks. Kuigi Aafrika Ühtsuse Organisatsioon suutis veenda hutud ja tutsid 1993. aasta augustiks rahu sõlmima, ei võtnud kumbki pool seda tõsiselt ning etnilised ja poliitilised pinged jäid püsima.⁶⁶

Kuigi Rwanda genotsiidi ja muude genotsiidide vahel ei saa nii ajalooliste, ühiskondlike kui ka kultuuriliste erinevuste tõttu täpseid paralleele tõmmata, on teatud põhjused siiski tihtilugu sarnased. Rwanda majandus kannatas tugevalt 1980ndate keskel toimunud kohvihindade languse tõttu, mis tekitas ühiskonnas ja meedias soovi leida süüdlasi. Samuti üritasid võimul olevad hutud oma positsiooni kindlustada läbi juba eksisteeriva hutu-tutsi vahelise vaenu süvendamise. Rwanda genotsiidid, nagu paljud teised massimõrvad, oli pikalt ette planeeritud ning kajastas seega aastaid kestnud etnilisi ja majanduslikke probleeme, mida kas ei suudetud lahendada või köeti teatud poliitiliste liikumiste poolt hoopis üles.⁶⁷

1994. aasta 6. aprillil lasti õhku lennuk, mille pardal olid Rwanda ja Burundi presidendid. Rünnaku eest vastutavat organisatsiooni ei ole tänapäevani tuvastatud, kahtlustatakse kas RPF-i või hutu ekstremiste. Järgneval päeval teatas hutude valitsus, et rünnak pandi toime RPF-i poolt ning kutsus rahvast üles “tutsi lutikaid hävitama”. Samal päeval mõrvasid hutu ekstremistid kõik mõõdukad hutude valitsuse juhid ning algatasid genotsiidi.⁶⁸ Vägivald kestis RPF-i kontrollitud territooriumil aprillini, osades piirkondades aga sama aasta juulini, mil RPF kukutas hutu ekstremistide valitsuse. Genotsiidi käigus mõrvati kuni miljon tsiviilisikut, kellest valdav enamus olid tutsi päritolu.

---

⁶⁶ ÜRO Kodulehekülj. “Rwanda: A Brief History of the Country”. Kasutatud 04. 07. 2022.

⁶⁷ Hintjens, Helen M. 1999. Lk 242–244.

⁶⁸ ÜRO Kodulehekülj.

3.1.1 ERO tvaade missioon Rwandas (1994. aasta oktoober-detsember)

1994. aasta lõpuks jõudsid tvaade esindajad EROga ühendusse astuda ning kokku leppida teabekogumissiooni läbiviimises. Selleks ajaks ei olnud Rwanda genotsiidist täielikku ülevaadet, seega laiendati missiooni ka Rwandast väljapoole – Kongosse, Tansaaniasse ja Burundisse, kuhu tvaad võisid olla põgenenud. Teine eesmärk oli välja selgitada, millist abi tvaad enim vajavad ning kuidas seda osutada.⁶⁹ Rwanda valitsus andis ERO saadikutele loa külastada kõiki piirkondi, mida nad oma missiooni piires vajalikuks peavad ning lubas neile vajaduse korral turvaabi osutada. Lisaks anti neile luba Kigali, Gitarma ja Butare vanglate külastamiseks.⁷⁰

Missioonist võtsid osa ERO saadikutena Pauline Overeem, Erica A. Zwaan ja dr. Michael van Walt van Praag. Tvaasid esindavast organisatsioonist APB, võttis neid kohapeal vastu Charles Uwiragiye.⁷¹

ERO saadikud kohtusid kohalike tvaade juhtidega ning külastasid mitmeid pagulaslaagreid. Selgus, et kuigi 1994. aasta sündmused olid kohutavad, kannatasid tvaad juba enne seda märkimisväärsete repressioonide all ning olid juba aastakümneid sunnitud vägivaldsete konfliktide tõttu ühest kohast teise põgenema. Näiteks põgenes suur osa tvaasid Rwanda kodusõja ajal (1959–1962) Ugandasse, kust nad omakorda pidid edasi põgenema Tansaaniasse 1979. aastal puhkenud Uganda-Tansaania sõja tõttu.⁷²

Enne 1990ndaid elasid tvaad nii suures isolatsioonis ja vaesuses, et enamusel neist ei olnud juurdepääsu ühelegi meediaallikale ning ei teadnud, et nende riigis on üldse sõda käimas. Aastatel 1991–1994 hakkas tvaade poliitiline ärkamine jõudu koguma – loodi APB, mille eesmärgiks oli tvaade majandusliku ja poliitilise olukorra parandamine. Liituti ka ERO-ga ning paljud varasemate sõdade eest põgenenud tvaad kutsuti kodumaale tagasi.⁷³

Tuleb ka mainida, et vaatamata nende värskele poliitilisele ärkamisele, oli valdav enamus tvaadest konflikti osas neutraalsed ning nende mõrvamine, mida sooritasid mõlemad kodusõja pooled, ei olnud ühestki vaatenurgast õigustatav. Enamuse veretöödest viisid läbi hutu

---

⁶⁹ “Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995)”. 1996. Lk 386–387.

⁷⁰ F199, s. 164. L 38 – 39.

⁷¹ “Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995)”. 1996. Lk 387.

⁷² Samas. Lk 389–393.

⁷³ Samas. Lk 400–403.

äärmuslased, kuid arvestatava osa mõrvasid ka RPF üksused. Kuigi allikad viitavad, et väike arv tvaasid valisid samuti pooli ning võtsid osa ka genotsiidist, oli suuremal osal neist juhtudest siiski tegu kas enesekaitse või sunniviisilise värbamisega.⁷⁴

Sõja- ja genotsiidijärgsed mõjud olid tvaade jaoks eriliselt rasked – neil ei olnud toetavat majanduslikku ja sotsiaalset võrgustikku ning umbes pool nende rahvastikust olid kas tapetud või põgenenud. Rwanda uus valitsus saatis peale genotsiidi sõjaväe riigis korda pidama, selle käigus tapeti või vangistati veelgi tvaasid. Nendes piirkondades, kus sõjaväe kohalolek oli väiksem, valitses üldine seadusetus. Toidu, meditsiini ja muude humanitaartarvete kättesaadavus oli samuti suuresti olematu ning neil oli üldise diskrimineerimise tõttu raske tööd leida. Ainus positiivne nähtus, mida ERO meeskond märkas, oli üldine etniliste pingete vähenemine. Rwandast väljaspool asuvates pagulaslaagrites oli olukord veelgi halvem. Ligipääs toidule ja veele oli paguluses asuvate tvaade jaoks veelgi väiksem kui Rwandasse jäänud tvaadel ning muud humanitaartarbed ei olnud samuti saadaval. Eeldatav tvaade arv Rwandat ümbritsevates pagulaslaagrites küündis kuni 10 000-ni.⁷⁵

ERO meeskond nägi, et uus Rwanda valitsus püüab tervet riiki, kaasaarvatud tvaasid, aidata. See oli ERO jaoks kriitilise tähtsusega, sest enne Rwanda olukorra üldist paranemist ei saa ka tvaade olukord paraneda. Peale Rwanda valitsuse ja seal asuvate kohalike heategevusorganisatsioonide, kavatses ERO ühendust võtta ka teiste ülemaailmsete organisatsioonidega, kaasaarvatud ÜRO-ga, et pakkuda tvaadele humanitaarabi ning pöörata nende olukorrale rahvusvahelist tähelepanu.⁷⁶

ERO Peassambleedel vastu võetud liikmesrahvaid puudutavad resolutsioonid kajastasid ERO ametlikke seisukohti, millest said omakorda teada ka muud rahvusvahelised organisatsioonid. Need on tähtsad, sest aitavad luua kokkuvõtliku pildi ERO arusaamast organisatsiooni liikmesrahva olukorra kohta. 1990ndatel peetud ERO Peassambleede resolutsioonid, mis puudutavad Sahara-taguse Aafrika liikmeid on seega iga alapeatüki lõpus välja toodud.

---

⁷⁴ Samas. Lk 408–410.

⁷⁵ Samas. Lk 413–420.

⁷⁶ Samas. Lk 439–440.

ERO V Peaassamblee (1997. aasta juuli)

- 1) ERO on teadlik, et tvaade õiguste rikkumised jätkuvad ning paljud tvaad on Rwanda vanglates kuni kolm aastat vangis olnud, ilma süüdistuseta genotsiidis osa võtmises.
- 2) Tunnustab tvaade õigust enesemääramisele ning nõuab Rwanda valitsuselt tvaade inimõiguste tunnustamist ning vangis olevatele tvaadele õiglase kohtumõistmise andmist.
- 3) Teatab, et ka Burundi valitsus peab seal elavate tvaade õigusi austama.⁷⁷

3.2 Cabinda

Cabinda on Aafrika edelaosas asuv endine Portugali koloonia, mis kuulutas välja iseseisvuse 1975. aastal. Cabindas elas 1997. aastal umbes pool miljonit inimest. Noore riigi iseseisvusliikumine lõppes 1976. aasta alguses Angola vägede sissetungi ja okupatsiooniga, millele järgnesid aastakümnete pikkused repressioonid ning süstemaatilised inim- ja poliitliste õiguste rikkumised.⁷⁸ Cabinda on ülejäänud Angola territooriumist eemaldatud umbes 60 kilomeetri pikkuse Kongo rannikuga. Enklaavi tähtsus Angolale seisneb hulgalistes Cabinda piires leiduvates naftavarudes, mille tuludest läheb valdav enamus Angolale. Cabinda iseseisvuse eest võitlev *Frente para a Libertação do Enclave de Cabinda* ja selle relvastatud tütarorganisatsioon *Forças Armadas de Cabinda* (FLEC/FAC) tegelesid 1970 – 1980ndate aastate jooksul vägivaldse partisanisõjaga Angola vägede vastu, kuid ei suutnud märkimisväärset edu saavutada.⁷⁹ On teada, et ka 1990ndate alguses tegelesid FLEC/FAC võitlejad kohalike nafta- ja puidutööstuste töötajate röövimise ning lunaraha nõudmisega, mis muutis Cabinda üheks kõige ohtlikumaks töökeskkonnaks terves maailmas.⁸⁰

Cabinda liitus ERO-ga 1997. aastal ning arvatavalt hukkasid Angola valitsuse väed nende aastate vahelise aja jooksul umbes 70 000 inimest, umbes 30 000 olid riigist põgenenud. Peale süstemaatiliste inimõiguste rikkumiste ja repressioonide seisis Cabinda rahvas 1990ndatel silmitsi vaesuse, olematu tervishoiu ning toidu- ja joogivee puudusega, sest hoolimata Cabinda suurtest nafta- ja puidureservidest, jõuab kogu neist tulenev tulu Angola valitsuse kätte.⁸¹ 1997.

⁷⁷ TÜR KHO. F199, s. 193. ERO V Peaassamblee: vähemusrahvuste esindajate sõnavõttud ja pöördumised ning ERO resolutsioonid vähemusrahvaste kohta. 1997. L 180.

⁷⁸ “Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996)”. 1997. Lk 56–57.

⁷⁹ Amundsen, Inge. 2021. “Cabinda Separatism”. *Chr. Michelsen Institute*. cmi.no. Lk 1–2.

⁸⁰ Vines, Alex. 2002. “Oil, Diamonds and Death.” *The World Today* 58, no. 3. 19–20. Lk 19–20.

⁸¹ “Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996)”. 1997. Lk 58–59.

aasta juulis toimunud ERO V. Peaassambleel, mille käigus Cabinda liikmeks vastu võeti, teavitas FLEC/FAC-i juht Henriques Tiago Nzita, et Portugali valitsus peaks Simulambuco lepingu 3. artikli alusel garanteerima Cabinda territooriumi terviklikkuse.⁸²

Cabinda iseseisvusliikumine on pärvinud minimaalset rahvusvahelist tähelepanu, osaliselt kindlasti väga verise Angola kodusõja tõttu (1975–2002), mis varjutas Cabinda enesemääramisprobleemi ja seal korda saadetud süstemaatilised inimõiguste rikkumised. Kuigi NSVL-i kokkukukkumine tekitas Angolas, mis oli endine NSVL-i sateliitriik, 1991. aastal lootuse kodusõja lõpule, ei suutnud vastaspoolel pärast samal aastal peetud valimisi siiski rahu sõlmida.⁸³ 27 aastat kestnud kodusõda muutis FLEC/FAC liikumise avalikuse silmis vaid üheks väikseks ja suuresti tähtsusetuks osapooleks Angola kodusõjas. Kahjuks mainitakse seetõttu akadeemilistes publikatsioonides Cabindat reeglina vaid väga mööduvalt. Kuigi ERO andmetel läbirääkimised Angola valitsuse ja FLEC/FAC-i vahel küll toimusid, olid need piiratud, osaliselt salastatud ja ei saavutanud mingeid tulemusi.⁸⁴ Näiteks leppisid 1996. aasta mais FLEC/FAC ja Angola valitsus kokku ajutise relvarahu vajaduses, kuid ei suutnud seda reaalsuses tagada.⁸⁵ Sellest hoolimata on teada, et Angola väed ründasid 1997. aastal FLEC/FAC kontrollitud alasid, mis põhjustas palju tsiviilohvreid. Angola valitsus tõi rünnaku põhjuseks iseseisvusliikumise poolse provokatsiooni, mida FLEC/FAC täielikult eitas.⁸⁶

ERO V Peaassamblee (1997. aasta juuli)

- 1) ERO teadvustab, et Cabinda oli ja on 1885. aastal sõlmitud Simulambuco lepingu alusel Portugali protektoraat. Seda arvesse võttes on Portugal Cabinda illegaalselt Angola anneksiooni alla jätnud.
- 2) Teatab, et Angola vägede poolne sõjaline okupatsioon Cabindas on tekitanud otsese ohu vägivaldseteks konfliktideks ja inimõiguste rikkumiseks.
- 3) Mõistab hukka kõik Angola vägede põhjustatud inimõiguste rikkumised Cabindas ning palub Angola valitsusel ja Cabindas tegutsevatel ettevõtetel kinni pidada inimõigustest ning tunnustada Cabinda rahva enesemääramisõigust.

---

⁸² TÜR KHO. F199, s. 165. L. Mälli kogutud materjalid sündmustest Cabindas (Angola). 1994–2002. L 52.

⁸³ Marcum, John A. 1993. "Angola: War Again." *Current History* 92, no. 574. 218–23. Lk 218.

⁸⁴ ERO Kodulehekülj. Members. Cabinda. Kasutatud 09.05.2022.

⁸⁵ TÜR KHO F199, s. 165. L 20; L 59.

⁸⁶ Samas. L 38.

4) Tunnistab vajadust ERO missiooni saatmiseks Cabindasse.⁸⁷

3.3 Ogonid

Lääne-Aafrikas asuva Nigeeria piires elav ogoni rahvas on Aafrika dekoloniseerimisest ja riigi iseseisvumisest saati (1960) pürginud autonoomia poole. 1993. aastal elas Nigeerias umbes pool miljonit ogonit. Ogonide põlisalad asuvad Rivers'i osariigi piires (Nigeri jõe delta alal) ning on ajalooliselt väga viljakad olnud, seega teenisid nad valdava enamuse oma elatisest põllumajanduse kaudu, mida laialdane nafta kaevandamine eriliselt kahjustab. Nad on oma põlisaladel elanud umbes 500 aastat.⁸⁸ Ogonid tegutsevad peamiselt põllumajanduses ning toodavad maniokki, kookost, palmiõli- ja veini.

Ogonide vastase diskrimineerimise juured võib leida Suurbritannia koloniaalajastu algusest Nigeerias 19. sajandi lõpus – enamuse seal piirkonnas elavatest hõimudest aksepteerisid Briti võime, kuid ogonid võitlesid koloniseerijate vastu 20. sajandi alguseni. See tõi kaasa muude Nigeeria alade kiirema majandusliku arengu ja moderniseerumise. Ogonimaal arenduste läbi viimine oli aga nende eelneva vastupanu tõttu stigmatiseeritud.⁸⁹

Ogonidele kuuluvad maad omandasid suure majandusliku tähtsuse 1958. aastal, kui Royal Dutch Shell Oil Company seal suured naftavarud avastas. See tõi kaasa ogoni alade massilise reostamise: aastatel 1982–1992 jooksul küündis puurimise käigus loodusesse lekkinud nafta kogus kuni 6,4 miljardi liitrini.⁹⁰ On olnud ka juhtumeid, kus Shell Oil põletab naftalekkeid nende koristamise asemel.⁹¹ Nafta müügi tuludest ei ole Nigeeria valitsus ogonidele see-eest midagi tagasi andnud. Kuigi nafta puurimine tõi Ogonimaa ümbruses endaga kaasa piirkonna industrialiseerimise, ei ulatunud selle head küljed ogonideni – neil ei olnud 1990ndateks ei elektrit ega kaasaegseid vee- ja äravoolusüsteeme.⁹²

Enamus ogonidest elasid vaesuses ning neil puudus ligipääs nii sanitaarteenustele kui ka tervishoiule. Nad ei saanud abi ka Shell Oil Company käest, kes on ogonide vastu toime pandud

---

⁸⁷ TÜR KHO. F199, s. 193. L 81–82.

⁸⁸ Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 499.

⁸⁹ Oyinlade, A. Olu ja Vincent, Jeffery M. 2002. Lk 132.

⁹⁰ Samas. Lk 134–137.

⁹¹ Cayford, Steven. 1996. “The Ogoni Uprising: Oil, Human Rights, and a Democratic Alternative in Nigeria.” *Africa Today* 43, no. 2. 183–198. Lk 184.

⁹² Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 499–502.

jõhkruste osas korduvalt silma kinni pigistanud. Selline kohtlemine ei ole ainult Nigeeria sõjaväelise valitsuse üldine hoolimatus oma kodanike vastu, vaid etniline diskrimineerimine, mis sai alguse ammu enne naftavarude avastamist. Igasugune vägivaldatu vastupanu või protest ogoni rahva poolt suruti Nigeeria valitsuse poolt julmalt maha.⁹³ Nigeri suudme alalt tuleb kuni 90% Nigeeria naftatoodangust, mis moodustas 1996. aastal omakorda pea 14% Shell Oili kogutoodangust ning 40% firma tegevuse tulemusel tekkinud naftaleketest.⁹⁴ Sagedastes 1990ndate alguses aset leidnud naftaleketes süüdistas Shell Oil sabotööre (ilmselt mõeldi sabotööride all ogoni poliitilisi aktiviste). Ogonid töid naftalekete põhjuseks laiaulatusliku vananenud tehnika kasutamise.⁹⁵

1990. aastal asutasid ogonid organisatsiooni MOSOP (*Movement for the Survival of the Ogoni People*) ning esitasid Nigeeria valitsusele Ogoni Õiguste Deklaratsiooni (*Ogoni Bill of Rights*). 1993. aastal liitusid ogonid ka ERO-ga, mis avaldas Nigeeria valitsusele ja kohalikele naftafirmadele koheselt survet.⁹⁶ Nigeeria valitsus otsustas vastusena laiendada repressiooni- ja vägivaldaktikaid ning hukkas 1995. aasta 10. novembril üheksa MOSOP-i juhti, kaasaarvatud tuntud kirjaniku ja MOSOP-i presidendi Ken Saro-Wiwa⁹⁷. MOSOP oli hukkamisest enne selle toimumist teadlik ning saatis ERO-le 8. novembril abipalve lootuses, et viimane suudab selle kuidagi peatada.⁹⁸ Kuigi rahvusvaheline pahameel oli selle osas suur ning USA ja EL kutsusid oma saadikud Nigeeriast tagasi ja kehtestasid sanktsioonid, ei sundinud ka see Nigeeria valitsust oma taktikaid muutma.⁹⁹ Nigeeria valitsus jätkas 1997. aastaks vägivaldaktikate kasutamist ning suur osa MOSOP-i liikmetest vangistati või olid sunnitud oma kodumaalt põgenema. Sellele vaatamata suutis MOSOP koostöös ERO-ga ogonide-vastastele süstemaatilistele inimõiguste rikkumistele rahvusvahelist tähelepanu tõmmata.¹⁰⁰

Nigeeria vastu kehtestatud sanktsioonid olid peamiselt diplomaatiliste tagajärgedega ning jätsid riigi majanduse suures osas puutumata. Näiteks viskas Suurbritannia Nigeeria välja Rahvaste

---

⁹³ Samas. Lk 499–502.

⁹⁴ Cayford, Steven. 1996. Lk 184–185.

⁹⁵ Welch, Claude E. 1995. "The Ogoni and Self-Determination: Increasing Violence in Nigeria." *The Journal of Modern African Studies* 33, no. 4. 635–650. Lk 642.

⁹⁶ *Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook*, Volume 3 (1997). 1998. Lk 125–126.

⁹⁷ Ken Saro-Wiwa (1941–1995) oli ogoni päritolu kirjanik, poliitik ja produtsent. Ta oli MOSOP-i asutaja (1990) ja selle president kuni surmani. ERO asepresidendiks valiti ta 1993. aastal. 1992. aastal autasustati teda *Ogoni National Merit* auhinnaga. (Ogoni rahva võitlus põlisrahva õiguste eest. 1968, 1993–1997. F199, s.166. L 24) Peale selle on teda autasustatud ka mitme kirjandusauhinnaga.

⁹⁸ TÜR KHO. F199, s. 166. L 98.

⁹⁹ *Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook*, Volume 1 (1995). 1996. Lk 111–113.

¹⁰⁰ *Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook*, Volume 3 (1997). 1998. Lk 125–126.

Ühendusest ning USA lõpetas Nigeeriasse abirahade saatmise (v.a humanitaarabi) ja kehtestas paljudele juhtidele isiklikud sanktsioonid. Need meetmed ei olnud paraku piisavad Nigeeria eliidi peatamiseks, sest nende peamine võim tuleneb nafta puurimisest ja müügist, mis jätkus suures osas muutusteta. Ogonide palvete kuuldavõtmine ning nafta kaevandamise ohutumaks ja seeläbi kulukamaks tegemine oleks andnud märku Nigeeria tollase *de facto* valitseja, ülemkindral Sani Abacha, nõrkusest ning oleks võinud tema jaoks lõppeda alamohvitseride korraldatud paleepöördega.¹⁰¹

3.3.1 ERO ogonide missioon Nigeerias (1995. aasta veebruar)

1993. aastal kutsus Shell Oil Company ERO saadikud Nigeeriasse ogonide olukorda uurima. 1994. aasta märtsis võttis Shell Oil aga kutse tagasi, seega ei olnud paberil tegu ametliku ERO missiooniga,¹⁰² sest Nigeeria valitsus ei andnud ERO saadikutele ilma Shell Oili heakskiiduta viisasid. Missiooni peamine eesmärk oli Ogonimaal toimuva kohta informatsiooni koguda ning seda ülemaailmselt kajastada. Missiooni ajastus langes kokku Ken Saro-Wiva ja teiste vangistatud ogonide/MOSOP-i juhtide kohtuprotsessiga. Eelpool mainitud olude tõttu võttis missioonist osa vaid ERO saadik Richard Boele.¹⁰³

Kuigi ogonide liikumine oli täielikult vägivaldne ning suutis leida ka ülemaailmset kajastust, reageeris Nigeeria militaarvalitsus, eesotsas Abachaga sellele omapoolse vägivaldaga. MOSOP-i liikmeid on 1993. aastast alates jälitatud, ebaseaduslikult kinni peetud, üle kuulatud ja isegi piinatud. 1994. aastal saadeti Nigeeria sõjavägi Ogonimaale “rahuvalveoperatsioonile”, mille käigus rüüstati süstemaatiliselt kuni 126 ogoni küla. Peale rüüstamiste, põletamiste ja arreteerimiste oli raporteid ka massilistest piinamistest ja vägistamistest.¹⁰⁴ 1993–1994 mõrvasid Nigeeria väed tuhandeid ogonisid.¹⁰⁵ Vägivallaline kulmineerus eelpool mainitud MOSOP-i juhtide vangistamise ja hukkamisega.

Shell Oil Company sattus 1993. aastal ülemaailmse halvaksapanu osaliseks, kui ogonide kriis rahvusvahelist kajastust leidis. Nad lõpetasid ajutiselt nafta puurimise Nigeerias, tuues

---

¹⁰¹ Kalu, Kelechi A. 2006. “The International Dimension of Regime Change: Economic Sanctions and the 1993 Democratic Transition in Nigeria”. *African Social Science Review*, Volume 3: Issue 3. 7–36. Lk 20–24.

¹⁰² Missioon küll toimus, kuid ametlikult ei olnud ERO sellega seotud.

¹⁰³ *Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook*, Volume 1 (1995). 1996. Lk 497–498.

¹⁰⁴ Samas. Lk 514–516.

¹⁰⁵ Samas. Lk 520–521.

ametlikuks põhjuseks “piirkonna ebastabiilsuse”.¹⁰⁶ Samuti jõudis Shell Oil 1993. aastal MOSOP-iga kokkuleppele, et nad naasevad Ogonimaale vaid MOSOP-i nõusolekul.¹⁰⁷ Tegelikult rikkus Shell Oil samal aastal kokkulepet mitmel korral – ilmselt ootasid nad, et Nigeeria valitsus probleemi lahendaks ja ülemaailmne tähelepanu hajuks. MOSOP on Shell Oil juhtidega Nigeerias 1990ndate jooksul korduvalt kohtunud, kuid tulemuseks on alati olnud tühjad lubadused või konservatiivsemate ogoni poliitiliste juhtide äraostmine.¹⁰⁸

Missiooni raporti valguses palus ERO Nigeeria valitsusel sõjavägi Ogonimaalt välja viia, lõpetada inimõiguste rikkumised, taastada rahumeelne dialoog MOSOP-iga ning anda ogonidele sotsiaalset abi. Shell Oil Company käest palus ERO, et nad kasutaksid oma mõjuvõimu Nigeerias poliitiliste vangide vabastamiseks, taasalgataksid läbirääkimised MOSOP-iga ning pööraksid rohkem tähelepanu keskkonna säästmisele. Rahvusvaheliselt kutsus ERO riike ja organisatsioone üles Nigeeria valitsust survestama ning ogonidele humanitaarabi osutama.¹⁰⁹

1997. aasta novembris avaldas ERO pressiteate, milles organisatsioon avaldas nõrdimust nii Nigeeria valitsuse kui ka Shell Oili ogonide-vastase tegevamisviisi muutmatuse osas. ERO kutsus üles teisi rahvusvahelisi inimõiguste- ja keskkonnaorganisatsioone Nigeeria valitsust survestama, et viimane demokratiseeruks ning ogoni päritolu poliitvangid vabastaks.¹¹⁰

ERO III Peaassamblee (1993. aasta jaanuar)

Erinevalt paljudest teistest Aafrika rahvastest leidsid ogonid 1990ndatel päris suurt rahvusvahelist kajastust ning olid esimene Sahara-taguse Aafrika rahvas, kelle osas võttis ERO vastu resolutsioonid.

1) ERO on teadlik Nigeeria valitsuse repressioonipoliitikast ogoni rahva vastu, mis keelab neil oma siseasjade ja maavarade kasutamise üle otsustamise ning takistab otsest esindatust Nigeeria institutsioonides. Otsustati tunnustada ogoni rahva õigust enesemääramisele, paluda

---

¹⁰⁶ Samas. Lk 514–517.

¹⁰⁷ Samas. Lk 533–534.

¹⁰⁸ Samas. Lk 516–519.

¹⁰⁹ Samas. Lk 535–536.

¹¹⁰ TÜR KHO F199, s.166. L 107.

Nigeeria valitsusel lõpetada ogoni rahva vastane repressioonipoliitika ning alustada nende eesmärkide saavutamiseks läbirääkimisi ogoni rahva ja Nigeeria valitsuse vahel.¹¹¹

2) Avaldab muret naftafirmade hoolimatu tegutsemise pärast Ogonimaa aladel, mis on piirkonda aastakümnete jooksul reostanud ning pole ogoni rahvale nende maavarade kasutamise ja keskkonna reostamise pärast mingit hüvitist maksnud. Otsustati paluda ettevõtetal Petroleum Development Company ja Chevron Oil (Shell Oili tütarettevõtted) keskkonna reostamise kohest peatamist ning algatada edasise tegevuse osas ogoni rahvaga läbirääkimised.¹¹²

ERO IV Peaassamblee (1995. aasta jaanuar)

1) ERO avaldab muret Nigeeria sõjaväe poolt Ogonimaal toime pandud jõhkruste ning Ken Saro-Wiwa ja tema kaasvõitlejate ebaseadusliku vangistamise ja piinamise pärast. Samuti teatati, et Nigeeria valitsus ja Shell Oil, kes on Ogonimaalt 30 miljardi dollari eest naftat puurinud, peavad Ogonimaa arendamiseks proportsionaalset kapitali kasutama.¹¹³

3.4 Sansibar

Sansibar oli osa endistest Suurbritannia koloniaalvaldustest Ida-Aafrika rannikuil. Erinevalt paljudest teistest esindamata rahvastest on Sansibari elanikud väga multikultuurse taustaga – tänu Sansibari saarte ajalooliselt tähtsale kaubanduslikule positsioonile ei saa Sansibari elanikest rääkida kui klassikaliselt homogeenest põlisrahvast, vaid Aafrika, Lähis-Ida ja India rahvaste segust, kes sinna sajandite jooksul reisinud on. See-eest, arvestades Sansibari pikka ajalugu võõrvõimude all ning sajanditepikkusi püüdlusi iseseisvusele, on neil kindlasti vähemalt õigus enesemääramisele. 1995. aastal elas Sansibaris umbes 750 000 inimest.¹¹⁴

1963. aastal saavutas Sansibar iseseisvuse ning võeti vastu ÜRO-sse. 1964. aastal toimus Sansibaris aga riigipööre, mis lõppes Sansibari ja Tansaania Ühendvabariigi uniooniga. Oma võimu kindlustamiseks otsustas riigipöörde läbi viinud valitsus alustada Sansibari rahva represseerimisega, millest kõige ekstreemsem meede oli tihti haritud poliitiliste teisitimõtlejate

---

¹¹¹ TÜR KHO. F199, s. 185. ERO 3. Peaassamblee materjalid. Haag, Tartu, Tallinn. 1992–1993. L71–72.

¹¹² Samas. L 73.

¹¹³ TÜR KHO. F199, s.186. ERO IV Peaassamblee materjalid: Haag. 20–26 jaan 1995. 1994–1995. L 158.

¹¹⁴ Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 133–134.

küüditamine. Umbes 15% Sansibari tollasest rahvaarvust küüdiati maismaale (Tansaaniasse), kus neist enamus olid sunnitud madala palga eest lihttööd tegema.¹¹⁵ Ühendamisprotsessis Sansibari rahval sõnaõigust ei olnud ning pärast iseseisvuse kaotamist keelustati kõik demokraatlikud erakonnad. ERO-ga liitus Sansibar 1991. aastal. 1992. aastal hakkas Tansaania kehtima mitmeparteisüsteem ning 1995. aastal toimusid Sansibaris esimesed kohalikd demokraatlikud valimised. Paljud lääneriikide ja ERO vaatlejad aga umbusaldasid valimistulemusi, mis paberil pooldasid väga napilt endist, Sansibari-Tansaania uniooni pooldavat presidenti.¹¹⁶ Pärast valimisi paljud opositsiooniparteide poolt hääletanud inimesed arreteeriti.¹¹⁷

1997. aastaks halvenes olukord enamgi – Sansibaris õitses narkokaubandus, samas kui põllumajandus-, kaubandus- ja turismisektorid langesid. Samuti arreteeriti Sansibari iseseisvusliikumise CUF (*Civil United Front*) juht Salim Msabah Mbarouk ning sunniti Tansaania valitsuse poolt oma kohalt tagasi astuma. ERO üritas algatada valitsuse- ja opositsiooniparteide vahelisi rahumeelseid läbirääkimisi, mille tulemused 1997. aastaks piirdusid vaid Tansaania valitsuse avaliku nentimisega, et olukord Sansibaris on murettekitav.¹¹⁸ Sama aasta jaanuaris süüdistas Sansibaris valitsev uniooni pooldav partei *Chama Cha Mapinduzi Cha Tanzania* (CMM) CUF-i juhte riigipöörde katses ning vangistas 16 CUF-i liiget. Kuigi Rahvaste Ühendus üritas olukorda parandada ning mõlemat poolt lepitada, ei kandnud see tegevus vilja.¹¹⁹

3.4.1 ERO missioon Sansibaris (1995. aasta oktoober)

ÜRO saadikud kutsuti Sansibari iseseisvusliikumise *Zanzibar Democratic Alternative* (ZADA) poolt 1995. aasta kohalike valimisi vaatlema. Missioonist osa võtavad ERO saadikud olid Ben Naanen ja Erica Zwaan. Läkituse eesmärgid olid 1) erapooletu otsustamine, kas valimised viidi läbi õiglaselt 2) Sansibari elanike olukorra kohta informatsiooni kogumine.¹²⁰ Valimisi jälgisid ka ÜRO, USA ja Aafrika Ühtsuse Organisatsiooni (AÜO) saadikud.

Valimistel osalesid kaks parteid: Tansaania-Sansibari uniooni toetav endine üksikpartei CMM ning Sansibari iseseisvust toetav CUF. ERO saadikute sõnul oli hääletajate osalus enneolematult

¹¹⁵ TÜR KHO. F199, s. 168. Sansibar. 1989–2001. L 13–14.

¹¹⁶ Kuigi Sansibar on ametlikult osa Tansaaniast, on neil sellegipoolest oma president.

¹¹⁷ Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). 1996. Lk 133–134.

¹¹⁸ Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 3 (1997). 1998. Lk 151–153.

¹¹⁹ Kaiser, Paul J. 1999. Lk 41–42.

¹²⁰ “Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996)”. 1997. Lk 147.

suur (95%–98% hääletusõiguslikest kodanikest). Hääletusprotsess oli ebaefektiivne, peamiselt vastutavate ametnike kogenumatuse ja hääletajate enda osalise kirjaoskamatuset tõttu. Ka hääletustulemuste avaldamine, mis pidi seaduse kohaselt toimuma kohe peale hääletuste lõppu, hilines neli päeva. Kumbki erakond ei olnud protsessiga rahul ning mõlemad pooled süüdistasid Sansibari valimiskomisjoni rikkumistes. ERO saadikud märkasid vigu ka valijaks registreerimise protsessis, mis oli tehtud liiga keeruliseks. Näiteks lubati kodanikul hääletada vaid juhul, kui ta oli samas kohas vähemalt viis aastat elanud. Suur osa inimestest ei olnud aga oma elukohta valitsusele registreerinud (osadel ei olnud isegi isikutõendavat dokumenti). Selle tulemusena oli vaid pooltel Sansibari kodanikest õigus hääletada. Samuti näitas valitsus selget poolehoidu valitseva partei vastu, piirates opositsiooni ligipääsu meediale ja keelates koosolekuid.¹²¹

Valimiste võitjaks kuulutati CMM, mis võitis 50,2% häältest (165 271), samas kui CUF-i poolt andsid hääle 49,8% valijatest (163 706). 4922 häält kuulutati kehtetuks. CMM võitis ka parlamendi valimised väga napilt, kogudes 26 kohta 50-st, mis jättis CUF-ile 24 kohta. Valimistulemused näitasid ka sügavaid poliitilisi lõhesid Sansibari saarte seas: Pemba saar toetas täielikult CUF-i ning Ugunja CMM-i. Mõlemad parteid kritiseerisid valimiskomisjoni ning nõudsid läbipaistvamat protsessi ja häälte uuesti üle lugemist. Rahulolematusest hoolimata nõustus CMM koheselt valimistulemustega, kui nende võit välja kuulutati ning otsustas luua üksikvalitsuse. AÜO oli ainus jälgiv organisatsioon, mis kuulutas valimised vabaks ja ausaks. USA teatas, et ei tunnista valimistulemusi enne, kui kõik valimistega seonduvad probleemid on lahendatud ning ZADA, koos teiste kohalike liikumistega, mõistis valimised sootuks hukka. ÜRO kommentaari ei andnud.¹²²

ERO saadikud otsustasid, et kuigi hääletuste ajal suuremaid rahutusi aset ei leidnud, ei saa nende tulemust vabaks ja ausaks lugeda ning arvestades Sansibari poliitilist lõhet ja nappe valimistulemusi, ei ole CMM-i üksikvalitsus kuidagi aksepteeritav. Kuigi ERO oli rahul, et Sansibaris mitmepartei valimised üldse aset leidsid ja lootis, et see on samm demokraatia poole, kahtlustati, et valimistulemusi mingil vääral võltsiti ning otsustati, et see vajab kindlasti põhjalikku uurimise läbi viimist. Eelpool mainitud faktide valguses otsustas ERO toetada ZADA hukkamõistu valimiste osas.¹²³

---

¹²¹ Samas. Lk 153–155.

¹²² Samas. Lk 155–157.

¹²³ Samas. Lk 157–158.

ERO IV Peaassamblee (1995. aasta jaanuar)

- 1) ERO märgib, et Tansaania hoiab unioonis ebaproportsionaalset jõudu, mille eesmärk on Sansibari autonoomiat vähendada.
- 2) Nõuab, et Tansaania lõpetaks Sansibari annekteerimise, taastaks saarte autonoomia ning austaks demokraatia ja inimõiguste põhimõtteid.
- 3) Otsustab paluda rahvusvahelist abi Sansibari annekteerimisele vastu ning saata poliitilised ja juriidilised komisjonid Sansibari elanike olukorda uurima.¹²⁴

ERO V Peaassamblee (1997. aasta juuli)

- 1) ERO mõistab hukka Tansaania valitsuse poolse apartheidipoliitika Sansibari vastu, mille eesmärk on Sansibari omariikluse mõtte hävitamine.
- 2) Palub oma sekretariaadil apartheidipoliitikast ja 1995. aastal peetud ebaõiglastest Sansibari valimistest ÜRO-le ja teistele rahvusvahelistele organisatsioonidele teada anda. Palub (ÜRO-lt), et rahvusvaheline kogukond kasutaks diplomaatilisi ja muid meetmeid Tansaania valitsuse survestamiseks, et viimane austaks Sansibari õigust demokraatlikele protsessidele.¹²⁵

---

¹²⁴ TÜR KHO. F199, s. 186. L 162.

¹²⁵ TÜR KHO. F199, s. 193. L 101.

Kokkuvõte

Pidasin töö alguses vajalikuks anda ülevaade enesemääramisõiguse definitsioonist, teooriast ja ajaloost. Samuti andsin ülevaate ERO loomisest ja tegevusest 1990ndatel. Puudutasin põgusalt ka Eesti seost ERO-ga ning Linnart Mälli kui ERO loomise võtmeisikut. Peamiseks uurimusteemaks esitasin ERO-sse kuuluvad Sahara-taguse Aafrika vähemusrahvad.

Enesemääramisõigust võib mitmel moel defineerida, kuid ERO jaoks ei tähenda see ilmingimata õigust omariikluse saavutamisele. Samuti ei tunnusta ükski rahvusvaheline lepe, mis rahvaste enesemääramisõigust tunnustab, seda kui automaatset õigust setsessioonile. Suur osa ERO liikmetest 1990ndatel ei soovinudki iseseisvust saavutada, vaid pürgisid pigem kas kultuurilise tunnustatuse/autonoomia või repressioonide ja riikliku vägivalla lõpetamise poole.

Eestil oli ERO loomisel väga oluline roll seoses Linnart Mälli tegevusega. Samuti toimus Eestis ERO ettevalmistav konverents ning hulk Tartu Koordineerimiskeskusega seotud üritusi. Eesti riik osutas ERO-ga seotud ürituste korraldamise ja Tartu Koordineerimiskeskuse toetuseks ka tagasihoidlikku abi. Lisaks Mällile olid organisatsiooni loomise keskseteks isikuteks eeskätt Lodi G. Gyari ja Michael van Walt van Praag. Organisatsioonil õnnestus väljuda kitsastest piiridest ja laiendada oma tegevust ülemaailmseks.

Sahara-taguse Aafrika rahvastest oli 1990ndatel ERO-s esindatud neli: tvaad, ogonid ning Cabinda ja Sansibari rahvad. Põhjusi, miks Sahara-tagusest Aafrikast nii vähe rahvaid ERO-s oli (arvestades esindamata rahvaste paljusust Aafrikas), on palju – alates paljude rahvaste ligipääsu puudumisest informatsioonile organisatsiooni asutamisest ja lõpetades ERO nõuetele mittevastavusega.

Aafrika dekoloniseerimise käigus koloniaalvõimud uute riikide piiridesse muutusi sisse ei viinud ning jätsid arvestamata kohalikud etnilised, usulised, kultuurilised ja demograafilised tegurid. See tõi iseseisvusperioodil endaga kaasa ohtralt kauakestvaid sise- ja väliskonflikte, mille käes kannatasid enim just kohalikud väikerahvad. Tvaad kannatasid Rwanda genotsiidi ja diskriminatsiooni all; Cabinda Angola okupatsiooni ja ekspluatatsiooni, ogonid Nigeeria repressioonide ja ekspluatatsiooni ning Sansibar Tansaania repressioonide all.

ERO tegevust nende rahvaste osas saab jaotada kahte faasi:

- 1) Faktikogumis- või vaatlusmissiooni saatmine liikmesrahva juurde.
- 2) Leitud andmete põhjal rahvusvahelise tähelepanu tõmbamine ning vajadusel rahvusvahelise kogukonna mõjutamine nii, et tekiks surve repressiivsele või vägivaldapolitiikat rakendavale valitsusele.

Maavararikastele aladele nagu Cabinda ja Ogonimaa oli iseloomulik välisfirmade tihe koostöö autoritaarsete valitsustega, mille käigus sai kohalikele vähemusrahvastele osaks julm kohtlemine ja nende probleemide eiramine.

ERO panus oma liikmesrahvastele ei olnud organisatsiooni otsene tegevus, vaid võimekus anda seni rahvusvaheliselt esindamata rahvastele kanal, mille läbi oma probleemidest ja/või kohtlemisest rahvusvahelisele kogukonnale teada anda. ERO ei olnud nii võimas, et autoritaarseid, vägivaldseid ja repressiivseid valitsusi üksi survestada. Organisatsiooni mõjukus peitus tema usaldusväärsuses teiste rahvusvaheliste organisatsioonide ja/või riikide silmis.

Summary

Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO) and the question of sub-Saharan Africa

The main topic of the following paper centers on the sub-Saharan African member-peoples of the United Peoples and Nations Organization (UNPO) during 1990–1999. The paper also gives a comprehensible view on the concept of self-determination, the founding and early activities of the UNPO and briefly touches on the connection between Estonia and UNPO. The main source of the following paper is Linnart Mäll's personal archive, which was donated to the University of Tartu Library at 2021. Essential sources on the main topic (sub-Saharan African member-peoples of UNPO) are also UNPO Yearbooks that were published during the 1990s.

The following paper is divided into three chapters. The first chapter outlines the definitions, theories and history of the right to self-determination. This also entails the problems of self-determination and its prevalence in international treaties. The second chapter focuses on the founding of the UNPO, its early activities and connection to Estonia. It also gives a brief overview on the international political situation during the 1990s. Since this paper is based on Linnart Mäll's personal archive, who was also a key person on the founding of UNPO, the second chapter also gives a quick summary on his life, work and legacy. The third, most important chapter focuses on UNPO's work with its sub-Saharan African member-peoples: Batwas, Cabinda, Ogonis and Zanzibar. It gives a brief summary on the unique situations that each member found themselves in during the 1990s and describes the UNPO's efforts in alleviating their problems.

–

The roots of self-determination can be found in the ideas of the enlightenment era philosophers during the 18th century. Self-determination as a modern concept however, appeared during the 19th century with the emergence of national minority peoples movements in Eastern Europe. The right to self-determination has historically been interpreted in a number of ways. The minority peoples of Eastern Europe viewed self-determination from an ethno-cultural-linguistic viewpoint. After WW1, however, Vladimir Ilyich Lenin and Woodrow Wilson formed their own views on the right to self-determination. Lenin viewed the right from the perspective of class struggle,

while Wilson viewed it from a territorial-cultural viewpoint. The right to self-determinations has also been legitimised by numerous international treaties, for example by the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, in which the 1st point of article 1 states: *“All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.”*

This, however does not mean that the right to self-determination is synonymous with the right to secession. Viewing the right to self-determination from this angle would result in the fracturing of larger states which would almost certainly lead to (at least partial) collapse of international economy and result in numerous conflicts between the smaller states. Instead, many members of the UNPO strive for the right of cultural self-determination or political autonomy.

–

Estonia had a central role in the creation of the UNPO, mostly due to the efforts of Linnart Mäll. Although UNPO was founded in The Hague at 1991, the preliminary conference on the foundation of the organisation took place in Tartu, Estonia at 1990. The UNPO Tartu Coordination Office, which mainly organised the activities of the UNPO members in Eastern Europe, North-Asia, Siberia and the Caucasus regions, was also located in Estonia. Although the Estonian Republic wasn't at the time capable of providing much support to the UNPO, the support (monetary and political) that it was able to supply was nevertheless considerable. Besides Linnart Mäll, the other key figures in the foundation of the UNPO were Lodi G. Gyari from Tibet and Michael van Walt van Praag from the Netherlands. While the organisation was originally founded mainly by the minority peoples of the freshly collapsed Soviet Union and China, it was quickly able to expand and had, within a few years, over 50 members from around the globe.

–

The sub-Saharan African peoples who were members of the UNPO during the 1990s were few – only four: Batwa, Cabinda, Ogoni and Zanzibar. Considering the sheer scale of ethnic minorities in sub-Saharan Africa, this number is indeed strange. The main factors in this phenomenon were on one side, the non-violent and democratic principles of the UNPO. On the other side it's possible that due to extreme poverty and the lack of access to education and modern media, that was prevalent throughout most of sub-Saharan Africa, many minority peoples simply didn't know that such an organisation was even founded.

During the decolonisation period in Africa, the old colonial powers drew the borders of the new states without taking into consideration the local ethnic, religious and cultural demographics. This resulted in long-standing violent internal and external conflicts during which minority ethnic groups, who often had no economic or military means to defend themselves, suffered the most.

The Batwa, who joined the UNPO at 1993, suffered under ethnic discrimination and extreme poverty. Their main concern was soon replaced by the Rwandan genocide (1994), during which 2/3 of their population were either killed or displaced. The UNPO sent a fact-finding mission to Rwanda in 1995, after which the organisation attempted to draw international attention and aid towards the plight of the Batwa, who became known as the unknown victim of the Rwandan genocide. UNPO also noted, that while the post-genocide government of Rwanda was repentant and tried to mend the ethnic rifts that led to this humanitarian disaster in the first place, many Batwas were still being discriminated against.

Cabinda was annexed by Angola at 1975, after which the region endured a decades long low-intensity civil war between the pro-independence guerillas and the Angolan armed forces. Cabinda joined the UNPO at 1997, when it's independence movement and the Angolan government were on the middle of ceasefire talks. Besides military annexation and systematic repressions, resource rich Cabinda also suffered under exploitations by foreign oil companies and the Angolan government, that returns a pitiful amount of huge profits from oil trade to the development of Cabinda.

The Ogoni are an ethnic minority in Nigeria. They joined the UNPO at 1993 out of concern for ethnic discrimination and their environment, which was being heavily polluted by the activities of the Royal Dutch Shell Oil Company. Their peaceful protests against the aforementioned policies were responded to by the Nigerian government with extreme violence and repressions. UNPO sent a fact-finding mission to Nigeria in 1995, after the leader of the Movement for the Survival of the Ogoni Peoples (MOSOP) was imprisoned. The mission revealed that the Shell Oil Company was directly working with the Nigerian government to repress the Ogonis. Similarly to Cabinda, the Ogonis also received next to nothing from the profits of the oil trade. At the end of 1995 the leader of MOSOP Ken Saro-Wiwa and eight of his compatriotes were executed by the Nigerian authorities, which caused an international uproar. During the 1990s however, the international (mainly political) sanctions against the Nigerian government did little to change the treatment of the Ogonis.

Zanzibar lost its independence after the 1964 coup, after which it entered into a one-sided political union with Tanzania. Zanzibar joined the UNPO at 1991 with the aim of achieving political autonomy and/or independence. In 1992 Tanzania abolished the previous one-party system and at 1995 announced democratic elections in Zanzibar. UNPO sent an election-monitoring mission there. The elections ended with 50.2% of the votes in favour of the pro-union party. UNPO and the Zanzibar Democratic Alternative (ZADA) movement declared the elections unfair due to numerous vote counting discrepancies, and the unproportional media coverage that favored the pro-union party. In 1997 UNPO called for the UN to denounce the election results and pressure the Tanzanian government to discontinue the apartheid policies directed towards the people of Zanzibar who opposed the union.

—

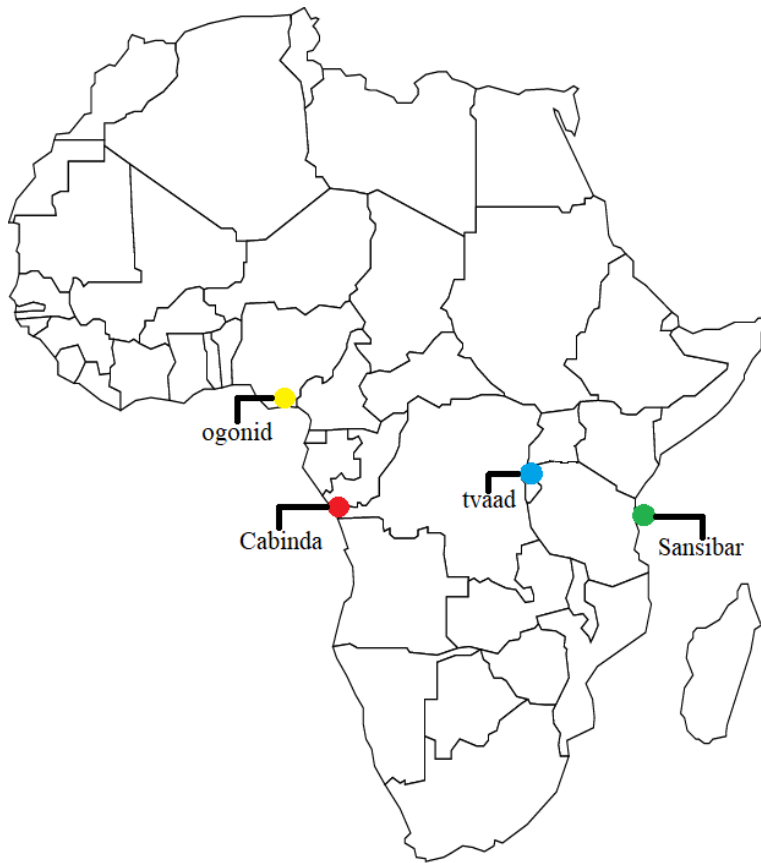
The actions of UNPO within the sub-Saharan African member-peoples can roughly be divided into two phases:

- 1) Sending a fact-finding or election-monitoring mission to determine the situation of their member.
- 2) Drawing international attention by presenting the information found by said missions and if necessary, appealing to the international community to pressure the governments in question to stop their repressive policies and/or state violence.

Resource-rich areas like Cabinda and Ogoniland also had the trend of foreign companies cooperating with the local authoritarian governments. Repressions and violent tactics committed by said governments either received indirect support from or were ignored by foreign companies that operated within their borders.

Lisa

1990ndatel ERO-ga ühinenud Aafrika rahvaste kaart:

Lühendid ja korduvad mõisted

APB – *Association pour la Promotion des Batwa*

AÜO – Aafrika Ühtsuse Organisatsioon (asendati 2002. aastal Aafrika Liiduga)

BNS – *Baltic News Service*

CMM – *Chama Cha Mapinduzi Cha Tanzania*

CNRM – Maubere Riikliku Vastupanu Nõukogu (*Conselho Nacional da Resistência Maubere*)

CUF – *Civil United Front*

Ida-Euroopa ja Aasia kommunikatsioonikeskus – ERO Tartu Koordineerimiskeskuse harukeskus Kaasanis

ERO – Esindamata Rahvaste Organisatsioon

ERO Ida-Euroopa Koordineerimiskeskus – Alates 1991. aastast ümber nimetatud ERO Tartu Koordineerimiskeskuseks

ERO Peaassamblee – ERO liikmete peamine koosolek, mida peetakse vähemalt iga 2 aasta tagant, kus osalevad kõikide liimesrahvaste saadikud

ERO Tartu Koordineerimiskeskus – 1991. aastal asutatud ERO harukeskus, mis haldab Ida-Euroopa, Põhja-Aasia ja Siberi liikmesrahvaid

FLEC/FAC - *Frente para a Libertação do Enclave de Cabinda/Forças Armadas de Cabinda*

MOSOP – *Movement for the Survival of the Ogoni People*

NSVL – Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

OSCE – Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (*Organization for Security and Co-operation in Europe*)

RPF – *Front Patriotique Rwandais*

TRÜ – Tartu Riiklik Ülikool

UNDP – ÜRO Arendusprogramm (*United Nations Development Programme*)

UNPO – *Unrepresented Nations and Peoples Organisation* (ERO ametlik inglisekeelne nimetus)

Üldassamblee – ERO organ, mis koguneb Peaassambleede raames ning võtab otsuseid vastu

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

ZADA – *Zanzibar Democratic Alternative*

Kasutatud allikad ja kirjandus

Allikad

Arhiiviallikad

Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (TÜR KHO)

TÜR KHO. Fond 199 – Linnart Mäll

Publitseeritud allikad

ERO aastaraamatud

Unrepresented Nations and Peoples Organisation Yearbook, Volume 1 (1995). Editor: Simmons, Mary Kate. The Hague: Kluwer Law International, 1996.

Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 2 (1996). Editor: J. Atticus Ryan. Series Editor: Christopher A. Mullen. The Hague: Kluwer Law International, 1997.

Unrepresented Nations and Peoples Organization Yearbook, Volume 3 (1997). Editor: J. Atticus Ryan. Series Editor: Christopher A. Mullen. The Hague: Kluwer Law International, 1998.

Kirjandus

Abdullahi Ahmed An-Na'im. 1988. "The OAU and the Right of Peoples to Self-Determination: A Plea for a Fresh Approach". *Africa Today* 35, no. 3/4. 27–35.

Amundsen, Inge. 2021. "Cabinda Separatism". *Chr. Michelsen Institute*. cmi.no. <https://www.cmi.no/publications/file/7719-cabinda-separatism.pdf>

Arnold, Millard W. 1991. "AFRICA IN THE 1990s." *The Fletcher Forum of World Affairs* 15, no. 1: 9–22.

Cayford, Steven. 1996. "The Ogoni Uprising: Oil, Human Rights, and a Democratic Alternative in Nigeria." *Africa Today* 43, no. 2. 183–198.

Dhokalia, R. P. 1996. Tibetan People's Right of Self-Determination. Tibetan Parliamentary and Policy Research Centre. New Delhi: Friends Printing Works.

Ernits, Peeter. 04.08.1997. „Esindamata Rahvaste Organisatsioon - kolmas võim maailmas“. *Luup*. 28–31.

ERO kodulehekül. "Self-determination"; "Members". Kasutatud 05.06.2021, <https://unpo.org/article/4957>

ERO Kodulehekül. Members. Cabinda. Kasutatud 09.05.2022. <https://unpo.org/members/20852>

Graham-Harrison, Emma ja Kuo, Lily. 04.09.2020. „Uighur Muslim teacher tells of forced sterilization in Xinjiang“. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/04/muslim-minority-teacher-50-tells-of-forced-sterilisation-in-xinjiang-china>

Hintjens, Helen M. 1999. "Explaining the 1994 Genocide in Rwanda". *The Journal of Modern African Studies* 37, no 2. 241–286.

Houben, Gijs. (2016). "The Tibetan self-determination case of UNPO". Bakalaureusetöö. Leideni Ülikool. <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2625413/view>

Horch, Miroslav. 2000. Social preconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations. New York: Columbia University Press. lk 23–24.

Institute for Advanced Study. "Michael van Walt van Praag". Kasutatud 20. 05. 2021. https://www.ias.edu/hs/van_walt

Kaiser, Paul J. 1999. "Power, Sovereignty, and International Election Observers: The Case of Zanzibar." *Africa Today* 46, no. 1. 29–46.

Kalu, Kelechi A. 2006. "The International Dimension of Regime Change: Economic Sanctions and the 1993 Democratic Transition in Nigeria". *African Social Science Review*, Volume 3: Issue 3. 7–36.

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. (21.01.1992). Riigiteataja II. Kasutatud 05.06.2021. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982>

Kranti, Viljay. 17.11.2018 .“Lodi Gyari – a legendary diplomat - orbituary”. *Phayul*. <http://www.phayul.com/2018/11/17/40944/>

Läänemets, Märt. 02.12.2010. "Linnart Mälli pärand ja panus ERO loomisel". Linnart Mälli mälestuskonverents „Rahvaste õigus ja rahvuslus“. 10–13. Tartu: Rahvaste Õiguste Instituut.

Marcum, John A. 1993. "Angola: War Again." *Current History* 92, no. 574. 218–23.

Medijainen, Eero. 2016. "Enesemääramise udus: Eesti ja Ameerika Ühendriigid 1918–1919". *Ajalooline Ajakiri* 155, no. 1. 41–70.

Mälksoo, Lauri. 18.04.2020. "Kas eestlased on enesemääramisõiguse eest Leninile tänu võlgu?". *Postimees*. <https://leht.postimees.ee/6950754/lauri-malksoo-kas-eestlased-on-ensemaaramisoiguse-eest-leninile-tanu-volgu>

Mäll, Linnart. 2021. Tee ja vili: loenguid budismist. Toim. Läänemets, Märt ja Toome, Teet. Tallinn: Kirjastus SE&JS.

Mäll, Linnart. 2018. Tõe Tee. Toim. Tröner, Ivar. Tallinn: Kirjastus SE&JS.

Oyinlade, A. Olu ja Vincent, Jeffery M. 2002. "The Ogoni of Nigeria". *Endangered Peoples of Africa and the Middle East: Struggles to Survive and Thrive*. 129–149. Greenwood Press.

Rahvaste Õiguste Instituudi ja ERO Tartu Koordineerimiskeskuse tegevusest Eesti ajakirjanduse pilgu läbi. <https://webzone.ee/irp/et/press.html>

Smith, Steven. "Africa: Terra Incognita". *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties 1993–1994*. 24–30. New York: Freedom House.

Tamir, Yael. 1991. "The Right to National Self-Determination." *Social Research* 58, no. 3. 565–90.

Unterberger, Betty Miller. 1996. "The United States and National Self-Determination: A Wilsonian Perspective." *Presidential Studies Quarterly* 26, no. 4. 926–41.

van Walt van Praag, Michael. 11.02.2011. "Self-Determination and Autonomy: 20 years of UNPO". UNPO Anniversary conference. Peace Palace.

Vines, Alex. 2002. "Oil, Diamonds and Death." *The World Today* 58, no. 3. 19–20.

Välisministeeriumi kodulehekül. "ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon". Kasutatud 05.06.2021.
<https://vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>

ÜRO. 13.09.2007. "United Nations Declaration On The Rights Of Indegenous Peoples".

ÜRO Kodulehekül. "Rwanda: A Brief History of the Country". Kasutatud 04. 07. 2022.
<https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml>

Welch, Claude E. 1995. "The Ogoni and Self-Determination: Increasing Violence in Nigeria." *The Journal of Modern African Studies* 33, no. 4. 635–50.

Zens, Adrian. 2020. „Sterilizations, IUDS, and Mandatory Birth Control: The CCP’s Campaign to Supress Uyghur Birthrates in Xinjiang“. *The Jamestown Foundation*. Washington.
<https://jamestown.org/wp-content/uploads/2020/06/Zenz-Internment-Sterilizations-and-IUDs-UPDATED-July-21-Rev2.pdf?x70493>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Henrik Hannes Herkel,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“Esindamata Rahvaste Organisatsioon (ERO) ja Sahara-taguse Aafrika vähemusrahvaste küsimus 1990–1999”,

mille juhendajad on Mait Kõiv ja Karin Veski,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Henrik Hannes Herkel

22.05.2022